

ERITYISLASTEN TUKEMINEN

Nivelvaiheet 5-6-vuotiailla ja 16-17-vuotiailla

LAB-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosionomi koulutus kevät 2020
Sosiaalipedagoginen aikuis- ja perhetyö
Sosiaalipedagoginen lapsi -ja nuorisotyö
Tiia Moisio
Liisa Forss

Tiivistelmä

Tekijä(t) Moisio Tiia Forss Liisa	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Valmistumisaika Kevät 2020
	Sivumäärä 38	
Työn nimi Erityislasten tukeminen Nivelvaiheet 5-6-vuotiailla ja 16-17-vuotiailla		
Tutkinto Sosionomi koulutus		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyömme tavoitteena oli luoda kaksi erillistä opasta erityislasten ja -nuorten kanssa toimivien ammattilaisten työn tueksi. Toimeksi antajamme oli Viitasaaren kaupungin tuettu asuminen, joka tarvitsi oppaan tukeakseen erityisnuorten itsenäistymistä. Toinen oppaamme oli tarkoitettu varhaiskasvatukseen erityislasten kanssa työskenteleville ammattilaisille. Loimme kaksi opasta, koska ne tukivat toinen toisiaan jatkumona. Tarkoituksena oli tukea tärkeässä nivelvaiheessa olevia erityislapsia ja -nuoria, koska mitä varhaisemmassa vaiheessa tuki saadaan erityislapselle, sen nopeammin sen vaikutukset näkyvät myös tulevaisuudessa.</p> <p>Opinnäytetyössämme rajasimme erityislasten ja -nuorten ryhmäksi autismin kirjon, kehitysvammaisuuden ja oppimisvaikeudet. Teoriaosuudessa käsitelimme erityislasten- ja nuorten erityisyyden piirteitä, osallisuutta, sosiaalista vuorovaikutusta ja nivelvaiheita.</p> <p>Opinnäytetyömme toteutettiin toiminnallisena tutkimuksena. Aineisto kerättiin haastattelemalla erityislasten ja -nuorten kanssa työskenteleviä ammattilaisia; kysymykset olivat yhdessä mietittyjä ja pohjautuivat jo kerättyyn aineistoon. Haastateltavat koostuivat erityislasten ja -nuorten kanssa työskentelevistä ammattilaisista. Haastateltavia oli viisi, ja haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina kasvotusten ja sähköpostitse lomakkeen avulla. Aineiston analysoimiseen käytetään teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä.</p> <p>Opinnäytetyö prosessin tuloksena syntyivät oppaat erityislasten ja erityisnuorten itsenäistymisen ja itseohjautuvuuden tukemiseksi, mistä saimme toimeksiantajalta hyvää palautetta.</p>		
Asiasanat erityislapsi, erityisnuori, varhaiskasvatus, tuki, itsenäistyminen, inklusio, osallisuus, vahvuudet		

Abstract

Author(s)	Type of publication	Published
Moisio Tiia	Bachelor's thesis	Spring 2020
Forss Liisa	Number of pages	
	38	
Title of publication		
Erityislasten tukeminen		
Nivelvaiheet 5-6-vuotiailla ja 16-17-vuotiailla		
Name of Degree		
Bachelor of Social Services		
Abstract		
<p>The Purpose of our thesis was to create two different guidebooks to professionals who work with children and young people with special needs. Our client was Viitasaari city's social housing who needed guidebook to support young people with special needs in their independent proses. Our second guidebook was intended for early childhood education to professionals who work with children with special needs. We create two guidebooks because they support one of another. The purpose of both guides was to support children with special needs in transition points because the earlier support is given the sooner its effects can see in the future.</p> <p>In our thesis we limited the group of children and young people of special needs to autism, retardation and learning disabilities. In the theoretical part of our thesis we examined special features, inclusion, social interaction and joint steps.</p> <p>Our thesis was conducted as a functional study. Materials was collected by interviewing professionals who work with children and young people with special needs. Interview question were before thought and based on our before collected material. Interviewees was selected by professionals who work with children and young people with special needs. We were managed to interview 5 people for our thesis. Interviews were made individual interviews and email. The materials were analyzed using theory guided content analysis.</p> <p>As a result, we create guides to support special young people's independence and children with special needs. Which we got good feedback.</p>		
Keywords		
child with special needs, early childhood education, support, independency, inclusion, emancipation, strengths		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN TAUSTA.....	3
2.1	Kohdeorganisaatio Viitasaaren tuettu asuminen	3
2.2	Tavoite ja tarkoitus.....	3
2.3	Toiminnallinen opinnäytetyö	3
3	ERITYISYYS	5
3.1	Erityislapsi ja -nuori.....	5
3.2	Autismi lapsilla ja nuorilla.....	5
3.3	Kehitysvamma lapsilla ja nuorilla	7
3.4	Oppimisvaikeudet	8
4	AUTONOMIA.....	11
4.1	Lapsen ja nuoren autonomia	11
4.2	Osallisuus ja sosiaalinen vuorovaikutus	12
4.3	Inklusiivinen kasvatus	13
4.4	Inklusiivinen Pedagogiikka.....	14
4.5	Toiminnanohjaus ja toimintakyky	16
5	NIVELVAIHEET OPPIMISEN POLULLA	18
5.1	Nivelvaiheen määritelmä.....	18
5.2	Varhaiskasvatus ja tuki	18
5.3	Esiopetus ja tuki	19
5.4	Oppimisympäristö ja esteettömyys	20
5.5	Kolmiportainen tuki	21
5.6	Erityisnuoret ja ammatillinen koulutus	23
5.6.1	Itsenäistyminen.....	24
5.6.2	Vanhemmat	24
6	TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS JA TULOKSET	25
6.1	Toiminnallisen opinnäytetyön prosessikuvaus	25
6.2	Aikataulut.....	26
6.3	Haastattelujen tulokset	27
7	POHDINTA	30
7.1	Huomiot	30
7.2	Arviointi toimeksiantajalta	31
7.3	Luotettavuus ja eettisyys.....	31

7.4 Kehittämisehdotukset	32
LÄHTEET	33
LIITTEET	38

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme aiheena on erityislasten tukeminen. Sosiaalihuoltolaki (2014, 3 §) määrittelee, että lapsella tarkoitetaan alle 18 -vuotiasta. Kohdeorganisaationamme on Viita-saaren kaupungin Tuettu asuminen, josta saimme toimeksiantona tehdä oppaan erityislasten kanssa työskentelevien tuetun asumisen työntekijöiden tueksi. Lähdimme myös toteuttamaan opasta varhaiskasvatukseen erityislastan kanssa työskenteleville ammattilaisille, koska 5-6 vuoden iässä tulee ensimmäinen iso nivelvaihe lapsen elämässä, kun tämä siirtyy esikouluun. Toinen suuri nivelvaihe on peruskoulun päättäminen erityislapsen kohdalla 16-17 vuotiaana.

Erityislapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta, jolla voi olla psyykkinen tai kognitiivinen sairaus tai vamma. Hyvin yleinen käsite on myös erityistä tukea tarvitseva lapsi, joka rinnastetaan vammaisen lapsen kanssa. Varhaiskasvatuksessa ja koulussa usein nämä kaksi erotellaan toisistaan. Määritelmistä huolimatta jokaisella lapsella on oikeus tasa-arvoiseen elämään ja kohteluun. Erityislasten kohdalla on painotettava yhteenkuuluvuudentunnetta muihin ikätovereihin, jotta lapsi oppisi ymmärtämään kelpaavansa juuri sellaisena kuin on. Tärkeitä kokemuksia erityislapsille ovat onnistumisen ja menettämisen tunteet, joihin liittyvät myös vahvasti asioiden hallitsemisen tunteet. Lapsella on halu onnistua ja osata toimia itsenäisesti. (Lettosilta 2019, 7.)

Teini-ikä on jo itsessään muutoksellista aikaa ja siihen kuuluu yksinäisyyttä ja epävarmuutta. Nuoret yleensä pohtivat omaa erilaisuuttaan ja ovat epävarmoja itsestään, mikä lisääntyy entisestään, kun lisätään erityispiirre, kuten autismi tai kehitysvamma. Jo varhaislapsuudessa lapsi ymmärtää olevansa erillinen yksilö vanhemmistaan. Murrosiässä nuori käyttää kaveriporukkaansa vanhemmista irtautumiseen. Kavereista nuori saa tukea, uskoa ja rohkaisua irtautumisessaan. Tunne-elämän muutokset aiheuttavat murrosikäisissä impulsiivisuutta: aikaisemmin hyvin käyttäytyvä lapsi saattaa muuttua vihaiseksi nuoreksi, mikä omalta osaltaan saattaa hämmentää vanhempia ja nuorta itseään. (Viljamaa 2017, 18-19.)

Jokainen ihminen on yhdenvertainen lain edessä. Ilman hyväksyttävää perustetta ei ketään saa asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, vammaisuuden, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen tai muun henkilöön liittyvän syyn mukaan. Lapsia on kohdeltava tasa-vertaisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeissa asioissa, kehitystasonsa mukaan, (Perustuslaki 1999, 6§.)

Vammaisen lapsen tulee saada täysipainoiset ja hyvän elämän takaavat olosuhteet, jotka takaavat hänelle ihmisarvon, edistävät itseluottamusta helpottaen osallistumista yhteisön

toimintaan. Vammaisella lapsella tulee olla oikeus myös apuun, joka mahdollistaa hänelle mahdollisuuden muun muassa koulunkäyntiin ja koulutukseen niin, että lapsella on mahdollisuus sopeutua yhteiskuntaan saavuttaen mahdollisimman korkean yksilökohtaisen kehitystason, sivistyksellisesti ja henkisesti. (YK Lapsen oikeuksien sopimus, 23 artikla.)

2 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN TAUSTA

2.1 Kohdeorganisaatio Viitasaaren tuettu asuminen

Aiheemme tuli toimeksiantajan kautta ja lähdimme sitä yhdessä pohtimaan ja rajaamaan niin, että saisimme työstämme selkeän, rajasimme erityislasten erityispiirteet kolmeen kategoriaan, autismiin, kehitysvammaan ja oppimisvaikeuksiin.

Tuettu asuminen tukee kotona asuvia kehitysvammaisia ja vammautuneita ihmisiä arjen haasteissa ja heidän tarkoituksenaan on ohjata asiakasta itse tekemään sekä tukea itsestä suoriutumista ja asumista. Apua annetaan ruuanlaitossa, siivouksessa ja kaupassa käymisessä ynnä muissa sellaisissa. Tuettu työskentelee kahdessa eri vuorossa sekä lauantaisin. Tuetussa työskentelevät sosionomi sekä sairaanhoitaja. Sen työntekijät pitävät keväisin ja syksyisin noin 15-17 vuotiaille erityisnuorille itsenäistymisen tukemiseksi tunteja kerran viikossa kahden tunnin ajan ja nuoret on jaettu kahteen ryhmään: yläasteen ensimmäisillä asteilla opiskeleviin sekä yhdeksäsluokkalaisiin, jotka ovat hakemassa seuraavassa yhteishaussa ammatilliseen koulutukseen.

2.2 Tavoite ja tarkoitus

Toiminnallisen opinnäytetyömme tavoitteena on luoda konkreettiset oppaat tuetun asumisen työntekijöille, joka työskentelevät erityisnuorten kanssa sekä varhaiskasvatuksen ammattilaisille työnsä tueksi. Tarkoitus on edistää erityislasten autonomian ja osallisuuden tukemista erityisesti nivelvaiheiden, kuten peruskoulun aloituksen ja peruskoulun lopetuksen kohdalla, jotta siirtymä sujuisi jouhevasti.

Opinnäytetyön aiheen käsittelyalueen olemme rajanneet erityislasten kohdalla 5-6 vuotiaisiin, joten kyseessä ovat varhaiskasvatus- ja esikouluikäiset lapset. Erityisnuorten kohdalla rajasimme käsiteltävät aihealueet vastaavasti 16-17 vuotiasisiin nuoriin, joille ajan-kohtaista on peruskoulun loppuminen ja toisen asteen koulutukseen siirtyminen. Rajaukset olemme tehneet ajatellen erityislapsen ja -nuoren elämässä olevia nivelvaiheita eli siirtymistä kouluun ja vastaavasti nuoruudessa peruskoulusta toisen asteen koulutuksen piiriin.

2.3 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallinen opinnäytetyössä tehdään tuotos, kuten esimerkiksi opas, esite, perehdytyskansio tai prosessikuvaus. Toiminnallisessa opinnäytetyössä toiminta, eli tuotokseen tähtäävä työn kehittäminen edellyttää mukana olevia toimijoita ja dialogista yhteistyötä eri kehittämisen vaiheissa, (Salonen 2013, 5-6.) Lisäksi Lahtinen, Mustonen & Vuori (2016,

3-4) toteavat, että toiminnallisessa opinnäytetyössä tiedon keruussa voidaan käyttää määrällisiä tai laadullisia menetelmiä ja opiskelijalta edellytetään tutkivaa ja kehittävää otetta. Toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyvät keskusteleva ote lähteiden, oman pohdinnan ja tuotoksen välillä.

3 ERITYISYYS

3.1 Erityislapsi ja -nuori

Erityislasten kirjo on laaja, ja lapsella saattaa olla monta erilaista sairautta ja sairauden oireyhtymää, kuten eriasteinen kehitysvamma, neuropsykiatriset häiriöt, aistiyliherkkyys, puheen ja kielen kehityksen vaikeuksia tai muu pitkä aikainen sairaus. Vamma tai tuen tarve saattaa olla vaikea diagnosoida eikä se aina näy ulospäin, mikä hankaloittaa avun ja tuen saantia. (Ensi- ja Turvakotien liitto 2018.) Pihlaja. P & Viitala. R (2018, 10 -11) puhuvat tuen tarpeita ja vammaisuuden määrittelyssä olevan vallalla aina sillä hetkellä olevat yhteiskunnalliset sosiaaliset merkitykset ja arvostukset. Lapsen tuen tarpeen on nähty olevan pitkälti hänen oma yksilöllinen ominaisuutensa, kuten erilaisuus, poikkeavuus tai vammaisuus. Kuitenkin nykyään lapsen tuen tarpeita ja vammaisuutta tarkastellaan lapsen ja hänen ympäristönsä välisenä vuorovaikutuksen ominaisuutena tai sinne sijoittuvana tekijänä. Näin ollen lapsen tuen tarpeet kertovat enemmänkin siitä, etteivät hänen tuen tarpeitaan syystä tai toisesta huomioida tai ymmärretä ympäristössä, ympäristö siis itsessään kaipaasi muutosta. Myös Holopainen & Ojala, ym. (2005, 18) toteavat että lasten tuen tarpeet ovat yksilöllisiä ja erilaisia ja yhteydessä niin ajalliseen kuin kulttuuriseen ympäristöön. Lapsen kehitys ja oppiminen ovat siis sidoksissa myös hänen kasvuympäristöönsä ja tänä päivänä tarkasteltaessa niitä sosiokulttuurisesta näkemyksestä osana lapsen kontekstia, ympäristö voi kapeuttaa tai lisätä lapsen kasvuolosuhteita.

Poppeli (2014) kertoo, että erityisnuori-määritelmä ei ole niin yksinkertainen koska erityisopetuksessa on erilaisia opiskelijoita, joilla on jokin ominaisuus, lukihäiriöstä kehitysvammaisuuteen. Näiden erityispiirteiden vuoksi he tarvitsevat enemmän tukea. Lisätyn tuen tarpeen takana voivat olla myös erilaiset ympäristötekijät, kuten kotiolot, jotka saattavat vaikeuttaa nuoren koulu elämää. Hämäläisen & Koskiahteen (2016, 8) mukaan erityisnuorella on samanlaiset haasteen kuin muillakin nuorilla. He vain tarvitsevat enemmän aikaa, tukea, ymmärrystä sekä kokemusten kautta oppimista onnistuakseen ylittämään haasteet. Erityisnuoren kehitysvaiheet eivät kulje samassa järjestyksessä, kuin tavanomaisesti voisi odottaa. Kehitysvaiheet saattavat alkaa erityisen aikaisessa vaiheessa tähän ovat syynä hormonitoiminnan käynnistyminen, tai esimerkiksi tunnetaitojen kehittyminen viivästyy huomattavasti.

3.2 Autismi lapsilla ja nuorilla

Autismikirjoon kuuluva autismi on neurobiologinen keskushermoston kehityshäiriö. Se aiheuttaa hyvin erilaisia ja vaihtelevia toiminnan esteitä. Toimintarajoitteet vaikuttavat autistisen henkilön elämään huomattavasti, mutta siihen liittyy myös vahvuuksia. Autismi

diagnosoidaan yleensä siinä vaiheessa, kun lapsen pitäisi ruveta opettelemaan vuorovaikutustaitoja eli noin 1,5- 2,5 vuotiaana. (Autismiliitto 2019.) Autismi on yleisempää pojilla, kuin tytöillä (HUS 2019). Autismin piirteet vaihtelevat eri ihmisillä eri tavalla. Tunnusomaisista piirteistä ovat haasteet sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, sosiaalisessa kommunikoinnissa sekä sosiaalisessa mielikuvituksessa. Myös aistiherkkyydet ovat yleisimpiä piirteitä. (Hattersley 2018, 10.)

Autismikirjo on yläkäsite laaja-alaisille ja monesti keskenään myös hyvin erilaisille oireille. Autismikirjo on sosiokommunikatiivinen häiriö lapsen kehityksessä, jossa sosiokommunikatiivisella häiriöllä tarkoitetaan lapsen sosiaalisiin taitoihin ja käyttäytymiseen liittyviä häiriöitä. Lapsella voi olla myös vuorovaikutukseen, kieleen tai käyttäytymiseen liittyviä ongelmia. Määritelmänä autismikirjo on hyvin moninainen, ja siihen liittyy puutteita tai epätyypillistä vuorovaikutus- ja leikkikäytöstä sekä kielellisten ja kognitiivisten taitojen viivästymää. Myös ali- tai ylireagointi sensorisille ärsykkeille ja erilaiset tarkkaavaisuuden, unen ja syömisen poikkeavuudet ovat tyypillisiä. Autismikirjossa yksi diagnoosin kriteereistä liittyy aistien erityisyyteen. Oireiden moninaisuus tai epämääräisyys voi asettaa haasteita varhaiskasvatukselle ja kuntoutukselle. Olennaista on erottaa autismikirjoon liittyvät piirteet lapsen persoonallisista piirteistä, koska näin ollen voidaan keskittyä kuntoutussuunnitelmassa ja henkilökohtaisissa oppimisen ja kasvun suunnitelmissa autismikirjon piirteisiin. (Pihlaja & Viitala 2018, 291, 293-294, 299.)

Autistiselle lapselle tehdään kuntoutussuunnitelma aina yksilöllisen arvioinnin perusteella, niin sanottu Varhis-kuntoutussuunnitelma eli varhaiskuntoutussuunnitelma. Se aloitetaan mahdollisimman ajoissa, ja se on kokonaisvaltaista sekä siinä huomioidaan kaikki lapsen kehityksen osa-alueet. Kuntoutusta tapahtuu kaikissa, lapsen toimintaympäristöissä eli esimerkiksi kotona ja varhaiskasvatuksessa ja vanhemmat ja ammattilaiset ovat mukana toteuttamassa kuntoutusta. Siihen on tarkasti määritelty ja strukturoitu opetus ja opeteltavat asiat, joista kommunikaation opettaminen on keskeisintä. Lapsen taitoihin ja niiden ylläpitämiseen kiinnitetään huomiota. Keskeisintä on kohentaa sosiaalisia vuorovaikutustaitoja. (HUS 2019.)

Autismikirjon nuorilla sosiaaliset vuorovaikutus haasteet näkyvät ystävystymisen ja ystävyyssuhteiden ylläpitämisen vaikeutena, kirjoittamattomien käyttäytymissääntöjen ymmärtämisen vaikeus, epävarmuus muihin ihmisiin, vaikeus ymmärtää ihmissuhteita sekä nuorten tapaa kommunikoida. Nuorisomuodin suhteen tulevat pakkomielleet tai epätietoisuudet, erilaiset mielenkiinnon kohteet, kuin muilla myös vastavuoroisuuden haasteet. Autismikirjon nuori saattaa lähestyä muita sopimattomasti tai ”oudolta” vaikuttavalla tavalla, sekä hänen seksuaalisten tuntemustensa kokeminen voi olla hänestä hämmentävää tai

turhauttavaa. Autismikirjon nuorille murrosikä on siis huomattavasti haastavampaa kuin niin sanotuille tavallisille nuorille. (Hattersley 2018, 11.)

Autismikirjon ihmisiä on noin joka sadas, se tarkoittaa noin 1 % kaikista maailman ihmisistä. Autismi ei tee ihmisestä huonompaa tai parempaa, ja jokaista ihmistä tulisi kohdella ystävällisesti ja lempeästi. Autismikirjon ihminen ajattelee eri tavalla, kuin muut. Kukaan ei tiedä tarkkaan miksi autismikirjoa esiintyy. Autismi ei ole sairaus, tauti tai lääketieteellinen ongelma. Autismikirjon ihmisillä aivot toimivat eri tavalla, se voi tehdä elämästä välillä hankalaa, koska vastaan voi tulla asioita, joita on vaikea tehdä ja oppia. (Hattersley 2018, 57-59.)

3.3 Kehitysvamma lapsilla ja nuorilla

Kehitysvammaisella lapsella ja nuorella voi olla erilaisia vaikeuksia, mitkä vaikuttavat heidän oppimiseensa. Heillä voi olla heikkoutta lähi- ja pitkäkestoisessa muistissa sekä keskittymisessä ja tarkkaavuudessa ongelmia mitkä vaikuttavat kykyyn oppia lukemaan, kirjoittamaan tai laskemaan. Oppimisen esteenä voivat olla myös ajan ja tilan hahmottamisen vaikeudessa, mikä voi ilmetä ongelmina erilaisissa muutos- ja siirtymätilanteissa. Kehitysvammaisella lapsella tai nuorella voi ilmetä tuen tarvetta myös kielellisessä ja ei-kielellisessä kommunikoinnissa sekä tunteiden ilmaisussa ja sosiaalisten tilanteiden opettelussa. (Kehitysvammaliitto 2019.)

Kehitysvammaisuuteen liittyy usein puheenkehityksen viivästymistä ja erityisvaikeuksia. Puheen ja kommunikoinnin kehitys saattaa olla kehitysvammaisella lapsella hitaampaa ja ympäristöllä on suuri vaikutus lapsen kielellisen motivaation ylläpitämiselle. Kommunikatiotaitojen opettelussa pyritään sisäisen kielen kehittymisen tukemiseen ja yksinkertaisten symbolien ymmärtämiseen. Lapsen kohdalla yksilöllisten kommunikaatiomenetelmien valinnassa ja käyttöönotossa tehdään yhteistyötä puheterapeutin ja joskus foniatriin kanssa. Kommunikaatio tarvitsee kuitenkin säännöllistä vuorovaikutusta ja harjoitusta. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 195-197.)

Myös kehitysvammaiselle lapselle laaditaan varhaiskuntoutussuunnitelma, mitä yleensä toteutetaan yhdessä kodin ja päivähoidon kanssa. Jos kehitysvammainen lapsi on erittäin vilkas ja vaatii paljon apua ja ohjausta suositellaan hänelle henkilökohtaista avustajaa. Peruskoulussa kehitysvammaisille lapsille ja nuorille laaditaan HOJKS, eli henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. (Kehitysvammaliitto 2019.)

Kehitysvamma on laaja-alainen, se voi ilmetä sosiaalisessa, kielellisessä, älyllisessä, motorisessa, omatoimisuustaidoissa, tarkkaavaisuudessa sekä havaintojen teossa ympäristöstä. Siinä kyse on lapsen toimintakyvyn ja toimintaympäristön välisestä suhteesta eikä

se ole muuttumaton ominaisuus. Lapsella voi olla vaikeuksia siirtymätilanteissa ja niiden sujumiseen tarvitaan paljon toistoa. Myös uusien ja lapselle vieraiden asioiden toistamisella saadaan tuloksia. Vammaisuus tuo lapsen oppimiseen haasteita ja hidasteita, joihin hän tarvitsee apua, mutta lapsi hyötyy myös haasteista sopivassa suhteessa kykyihinsä. Kehitysvammaisuuden diagnosoinnissa tarvitaan psykologisia tutkimuksia sekä lapsella adaptiivisten taitojen arviointia. Adaptiiviset taidot ovat käsitteellisiä, -, sosiaalisia -ja käytännöllisiä taitoja. Käsitteelliset taidot ovat kielellisiä taitoja, jotka voivat ilmetä sanojen käytön sekä puheen ymmärtämisen haasteina. samoin matemaattiset taidot, käsitteiden ymmärtämisen haasteet, lukemisen ja kirjoittamisen taidot ja valmiudet, jotka vaativat ohjausta. Samoin päättelyyn ja ongelmanratkaisuun, toiminnanohjaukseen ja itseohjautuvuuteen liittyvät taidot. Sosiaaliin taitoihin luetaan ihmissuhdetaitot, vastuuntunto, omanarvontunto ja sääntöjen noudattaminen. Käytännöllisillä taidoilla tarkoitetaan erilaisia arjen taitojen, kuten ruokailu -ja pukeutumistilanteisiin liittyvät taidot. Adaptiiviseen käyttäytymiseen liittyvät haasteet ovat kytköksissä lapsen älykkyyteen ja taitoihin. (Pihlaja & Viitala 2018, 288-290.)

Kehitysvammaisuus tarkoittaa merkittävästi heikentynyttä kykyä ymmärtää uusia asioita tai monimutkaisia informaatioita sekä oppia ja soveltaa uusia taitoja. Kehitysvammaisella on eriasteisia vaikeuksia selviytyä itsenäisesti. Siihen voi myös liittyä muita toimintakykyyn vaikuttavia diagnooseja, kuten autismi, epilepsia ja erilaiset aisti- ja liikuntavammat. Myös mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt ovat yleisiä. Kehitysvammaisuuden asteita kuvataan määreillä lievä, vaikea tai syvä. Autismi on yksi keskeisimmistä kehitysvammaisuuden rinnastettava diagnoosi. Kehitysvammaisista noin 15 prosentilla arvioidaan olevan eriasteisia autistisia piirteitä. Autistisista henkilöistä noin 75 prosentilla on jonkinasteinen kehitysvamma. Näiden vuoksi onkin mahdotonta määritellä yksittäisen henkilön käyttäytymispiirteitä. Kehitysvammaisen kuntoutusprosessi vaatii suunnitelmallisuutta, monialaisuutta, pitkäjänteisyyttä, asiakaslähtöisyyttä sekä asiakkaan osallisuutta. Kuntoutuksia on neljänlaisia lääkinällinen, ammatillinen, kasvatuksellinen ja sosiaalinen, kaikkia näitä ohjaa kuntoutuslainsäädäntö. Kehitysvammainen nuori yleensä tarvitsee ammatillista kuntoutusta. Sosiaalinen kuntoutus on kehitysvammaisille lapsille ja nuorille erittäin tärkeä se tukee kaikki elämän tärkeitä osa- alueita, kuten taloudellista turvallisuutta, asumista, liikku- mista, sosiaalisia verkostoja sekä osallisuutta. (Saukko & Haukomäki 2019, 14-16.)

3.4 Oppimisvaikeudet

Oppimisvaikeudet saattavat tulla ilmi vasta kouluiässä, kun oppiminen ei etene muihin ikä- tovereihin nähden samalla tavalla. Oppimisvaikeuksien tukeminen ja tunnistaminen on tärkeää, jotta lasta voidaan tukea riittävästi kotona sekä koulussa. Oppimisvaikeudet näkyvät

iän ja oppimishaasteiden mukaan ja voivat olla perinnöllisiä, vaikka ilmenisivätkin saman perheen sisällä eri tavalla. Niihin saattaa liittyä rinnakkaishäiriöitä, kuten muita erityisvaikeuksia, neurologisia tai psykiatrisia häiriöitä. Ongelmien ennaltaehkäisy ja laajenemisen vuoksi varhainen tunnistaminen ja tuki on tärkeää. Oppimisvaikeudet voidaan jakaa lukemisen, kirjoittamisen, matemaattisten ja näönvaraisen hahmottamisen erityisvaikeuksiin. Arjessa oppimisvaikeudet lisäävät lapsen tarvetta vanhemman ja lähiaikuisten tukeen, niin oman toiminnan ohjaamisessa kuin arjen rutiinien rakentamisessa. Lapsi tarvitsee tukea ja kannustusta sekä toistuvia arkirutiineja ja ennakkointia, jotta hän sisäistää tehokkaampia toimintatapoja pikkuhiljaa. Rutiinien oppimiseen tarvitaan paljon aikaa, toistoja ja kannustusta. (Terveyskylä 2018.)

Nuorella oppimisvaikeudet saattavat vaikuttaa negatiivisesti koulutuspolun etenemiseen ja olla yhtenä tekijänä syrjäytymiskehitykseen johtamisessa. Oppimisvaikeuksista kärsivien nuorten käsitys itsestään oppijoina on usein ikätovereitaan huonompi, koska epäonnistumisen kokemukset lisäävät sitä. He myös joutuvat sopeutumaan ja ponnistelemaan opintosisältöjen oppimisen ja omaksumisen kanssa huomattavasti enemmän mikä lisää stressiä ja heikentää jaksamista. Negatiiviset oppimiskokemukset lisäävät koulua kohtaan synnyttävää kielteisyyttä, heikentävät motivaatiota ja lisäävät epäonnistumisen pelkoa haasteellisissa oppimistilanteissa. Oppimisvaikeudet saattavat alkaa kasaantua ja negatiivinen koulutuspolun kehitys voi alkaa jo varhain, joten siihen onkin kiinnitettävä huomiota koulutuspolun alusta lähtien. Oppimisvaikeudet ja emotionaaliset sekä käyttäytymiseen liittyvät haasteet liittyvät usein toisiinsa, jolloin kielteiset seuraukset voimistuvat ja vaikuttavat nuoren hyvinvointiin. Perusopetuksen jälkeinen toisen asteen koulutus on tärkeää nuoren myöhemmän koulutuksen, työllistymisen ja yhteiskuntaan integroitumisen vuoksi. (Hakkarainen 2016, 1, 11, 13.)

Oppimisessa voidaan pitää lähtökohtana näkökulmaa, jossa lapsen puutteet käännetään taidoiksi. Näin ollen vamma ei ole lähtökohtaisesti puute tai häiriö. Oppiminen ja vuorovaikutus muodostavat merkityksellisen yhtälön, koska lapsi oppii vuorovaikutuksessa toisen, osaavamman henkilön kanssa. Tärkeää on kohdata lapsi omana itsenään ja opettaa sekä tukea häntä vuorovaikutustaitojen kehittämisessä. Sosiaalisissa tilanteissa tarvittavia ilmaisutaitoja voidaan yhdessä opetella ja vanhempien kanssa keskustella lapsen mielenkiinnon kohteista ja kiinnostuksista. Vammaisuus saattaa tuoda lapselle haasteita myös arkipäiväisiin toimiin, jonka takia lapsi saattaa vaatia tarkkojakin struktuureja ja samanlaisuutta päiviinsä. Tällöin pedagogisena lähestymistapana voidaan käyttää opetuksen eri elementtien strukturointia eli esimerkiksi oppimisympäristön, vuorovaikutuksen, ajan opetuksen sisältöä. Näin voidaan luoda lapselle turvallinen ympäristö ja struktuurit, jossa hän tietää, mitä milloinkin tapahtuu. (Pihlaja & Viitala 2018, 295-296.)

4 AUTONOMIA

4.1 Lapsen ja nuoren autonomia

Autonomia käsitteellä voidaan tarkoittaa yksilön pyrkimystä itsenäisyyteen ja kykyyn säädellä omaa toimintaa. Se on mahdollisuus toteuttaa omia mielenkiinnon kohteita, pyrkiä myksiä sekä potentiaalia. Siihen liittyy myös mahdollisuus määritellä minuutta tehtyjen valintojen ja päätösten kautta. (Koivula, Rautamies & Vähäsantanen 2018, 54.)

Lapsen autonomian tukemisessa voidaan erottaa itse autonomia sekä riippuvuus. Mitä vähemmän lapsella on autonomiaa rajoittavia tekijöitä, sitä autonomisempi hän on. Toisaalta lapsi tarvitsee myös tukea autonomian, itseohjautuvuuden ja valinnan vapauden mahdollistamiseen, joten aikuisen kyky tukea lapsen tarvitsevuutta, että autonomian pyrkimyksiä vaikuttaa lapsen koko persoonallisuuden kehitykseen. Varhaiskasvatuksessa turvallinen opettaja- lapsi suhde, jossa tuetaan myönteisin pedagogisin keinoin lapsen autonomiaa edistää lapsen autonomisuutta ja psyykkistä hyvinvointia. Autonomia on yhteydessä lapsen omatoimisuuden, sosiaalisten taitojen, leikkitaitojen, tunne -ja itsesääätelytaitojen sekä ajattelun ja oppimistaitojen kehittymiseen. Lapsen itsenäisyyteen liittyy itseohjautuvuus, joka tarkoittaa, että lapsi kykenee vähitellen toimimaan ilman aikuisen kontrollointia, tukea ja ohjausta. (Koivula, Rautamies & Vähäsantanen 2018, 55, 59.) Myös Pihlaja & Viitala (2018, 297, 301) toteavat, että osallistumalla itseä koskevaan päätöksen tekoon ja toiminnan suunnitteluun omien taitojen mukaan, auttaa se lasta harjoittelemaan itsemääräämisoikeuttaan ja samalla harjoittaa omien rajojen ymmärtämistä. Kaiken kaikkiaan lasten tulisi voida olla aktiivisia toimijoita omassa ympäristössään, sillä se helpottaa uusien asioiden oppimista ja auttaa lasta kehittymään täyteen potentiaaliin.

Lapset tulisi nähdä aktiivisina ja aloitteellisina toimijoina, joiden toiminnalla on merkitystä ja vaikutusta. Toimijuuden käsite liittyy myös itsenäisyyteen, osallistumismahdollisuuksiin sekä valmiuksiin sosiaalisissa tilanteissa ja ympäristöissä. Lapsia kuvataan myös kompetenteiksi yksilöiksi, jolla viitataan pystyvyyteen. Käsite liittyy itsenäisyyden käsitteeseen ja voidaan nähdä yhtenä ihmisen perustarpeena. Kompetentti yksilö hallitsee toimintaansa, kykenee ohjaamaan haluja, tahtoa ja ajattelua sekä säätelemään tunteitaan. Kuitenkin on hyvä muistaa, että kompetentti määrittyy jokaisella lapsella oman tason mukaan ja yksilöllisesti, tilanteen mukaan. (Lehtinen 2019, 11-12.)

Nuoren mahdollisuus ja kyky määrätä omaa toimintaansa ja tehdä itseään koskevia päätöksiä tarkoittaa autonomian ja itsemääräämisen käsitteitä. Ne mahdollistavat nuorten omien tunteiden, ajatusten, kokemusten ilmaisun sekä oman elämän jäsentämistä. Varjopuolena peruskoulun päättävä nuori voi löytää itsensä suurten päätösten edestä, hän

saattaa valita jatkokoulutusvaihtoehdon, mutta myös jättää valitsematta. (Hellstenin 2017, 7.)

4.2 Osallisuus ja sosiaalinen vuorovaikutus

Osallisuus on sitoutumista yhteiseen toimintaan, jossa osallistuja voi kokea olevansa osallinen ja hyväksytty. Osallisuudessa korostuu lapsen aktiivinen toimijuus ja kasvattajilla on suuri rooli lapsen osallisuuden toteutumisessa. Lapsella oleva tuen tarve voi estää osallisuuden toteutumista, jos hänelle ei luoda edellytyksiä siihen. (Pihlaja & Viitala 2018, 62-64.) Myös Lehtinen (2019, 11) toteaa myös, että esimerkiksi varhaiskasvatuksessa ja yleensä yhteiskunnallisesti lasten osallisuus nähdään nykypäivänä merkityksellisenä. Osallisuus voidaan nähdä toimintana, jossa lapsi voi vaikuttaa sosiaaliseen ympäristöönsä ja sen muovautumiseen, tullen kuulluksi, saaden toimia vapaa ehtoisesti ja osallistua päätöksen teko tilanteisiin. Nämä asiat määrittävät omalta osaltaan lapsen itsenäisyyttä.

Sosiaalinen osallisuus on jokaisen lapsen positiivista mukana olemista, jossa hän tulee ryhmässä hyväksytyksi ja arvostetuksi. Sosiaalinen osallisuus voidaan määritellä eri teoreettisen lähestymistavan mukaan, mutta lasten keskinäisten vertais- ja ystävyyssuhteiden kontekstissa se voidaan nähdä lapsen hyväksytyksi tulemisen kokonaisuutena. Sosiaalinen osallisuus käsittää toteutuessaan lapsen kokemuksen hyväksytyksi tulemisesta ja itsearvostuksen ja merkityksellisyyden tunteista osana ryhmää. Tukea tarvitsevien lasten sosiaalinen osallisuus ei toteudu muiden lasten tavoin, vaan ero näkyy selvästi vuorovaikutusta vaativissa muodoissa, kuten ystävyydessä ja hyväksytyksi tulemisessa. Tukea tarvitsevan lapsen osalliseksi pääseminen ryhmään ei välttämättä toteudu, joko muiden lasten toimesta tai hänellä ei ole samanlaisia resursseja vuorovaikutukseen muiden lasten kanssa. Tukea tarvitsevalla lapsella saattaa olla vaikeuksia ymmärtää sääntöjä, rutiineja tai olla vaikeuksia kommunikaation kanssa, kuitenkin he eivät ole yhtenäinen joukko sosiaalisen osallisuuden suhteen. Kuitenkin on havaittu, että esimerkiksi varhaiskasvattajan sitoutumisella päivähoidossa sosiaalisten suhteiden edistämiseen, on suuri merkitys. Vuorovaikutussuhteiden luominen ja vertaisryhmään kuuluminen on tärkeää ja olennaista lapsuudessa. Vertaissuhteissa harjoitellaan ja omaksutaan sosiaalisia taitoja ja keinoja muiden lasten kanssa. Puheen, kielen ja kommunikaation kehitys ja taidot vaikuttavat olennaisesti lapsen osallisuuteen ja ryhmään kuulumiseen. (Pihlaja & Viitala 2018, 65-66, 313.)

Vaikka erityisyys ei automaattisesti tarkoita sosiaalisessa vuorovaikutuksessa olevia ongelmia, voivat jotkut diagnoosit ja haasteet silti lisätä pulmia sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi lapsilla, joilla on heikko sosiaalinen kompetenssi sosiaalisen vuorovaikutuksen haasteet ovat merkittävä tekijä ja saattaa muodostaa noidankehän. Heikko

sosiaalinen kompetenssi heijastaa ympäristöstä negatiivista vuorovaikutusta ja lapsen sosiaaliset taidot eivät pääse kehittymään toivotulla tavalla, eikä lapsi saa mahdollisuuksia oppia sosiaalista kanssakäymistä. Tämä voi aiheuttaa turhautumista ja entistä räjähdysalttiimpaa käytöstä. Sosiaaliseen kompetenssi käsittää sosiaaliset taidot, sosiokognitiiviset taidot, emootiot ja niiden säätelyn sekä motivaation. (Sirén 2015, 19.)

Sosiaalinen kehitys kestää eliniän ja eri elämänvaiheissa sosiaalinen vuorovaikutus erilaista. Sosiaaliseen kehitykseen vaikuttavat sosiaaliset suhteet, sosiaalinen asema ryhmässä ja vertaissuhteissa ilmenevät haasteet. Sosiaalinen maailma ja kehitys voi olla haastavampaa erityisen tuen tarpeiselle henkilölle. Vertaissuhteilla eli kavereilla on suuri merkitys lapsen tai nuoren elämässä. Hyväksytyksi tuleminen ja ystävyysuhteet edesauttavat myönteistä kehitystä, koska ne suojelevat erilaisilta vertaissuhde ongelmilta ja kertovat kuinka lapsi on sopeutunut ja hänen sosiaalisesta pätevyydestään. Haasteita vertaissuhteissa voivat olla, kiusaaminen, yksin jääminen, vetäytyminen, torjutuksi tuleminen ja aggressiivisuus. Onkin tärkeää, että niihin puututaan ajoissa, koska ne vaikuttavat lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen haitallisesti. Vertaissuhde ongelmat lapsuudessa voivat aiheuttaa aikuisuudessa ongelmia koulunkäynnissä, käyttäytymisessä ja mielenterveydessä. (Sirén 2015, 23, 27-29.)

4.3 Inklusiivinen kasvatus

Inklusio ("inclusive education") eli osallistava kasvatus on tullut tunnetuksi Unescon Salamancan julistuksesta vuonna 1994. Sanalla haluttiin korostaa aivan uutta ajattelutapaa, joka sisältyi YK:n ja Unescon vammaispoliittisiin ohjelmiin. Sen näkemyksen tarkoituksena oli, että yhteiskunnan tuli olla avoin kaikille vammaisille henkilöille vammasta tai sen asteesta riippumatta. Inklusiivinen tarkoittaa koulu maailmassa sitä, että kaikki lapset erityisyydestä huolimatta voisivat opiskella samassa luokassa, tukitoimet huomioon ottaen. Se käsittää ajatuksen, että vammaiset henkilöt ovat hyväksytyjä ja arvostettuja yhteisön jäseniä siinä missä muutkin. (Saloviita 2012.)

Erityislasten yleisopetukseen pääsyä kutsutaan kouluinklusioksi tai inklusiiviseksi kasvatukseksi. Ihmisoikeuksissa on inklusion perusta, niin lapsille kuin muillekin on tärkeää olla osa lähiyhteisöä. Erityislapsilla on oikeus kuulua tavallisiin yhteisöihin. Kolmiportainen tuen malli on ollut voimassa vuodesta 2011, sen perustana on se, että kaikilla oppilaille tarjotaan sellaista tukea, jota he tarvitsevat oppiakseen. (Malaman 2019.) Myös Posti (2019, 6) toteaa, että inklusiossa pyritään koulutukselliseen tasa-arvoon ja sen toteutumiseen. Inklusiossa kouluja muokataan ja muutetaan niin, että kaikkien oppilaiden ja ikäluokan tarpeisiin voidaan vastata. Inklusion tasa-arvoinen toteutuminen edellyttää kuitenkin yksilöllisiä tukitoimia ja sopivien tapojen räätälöimistä yksilöllisesti jokaiselle oppilaalle.

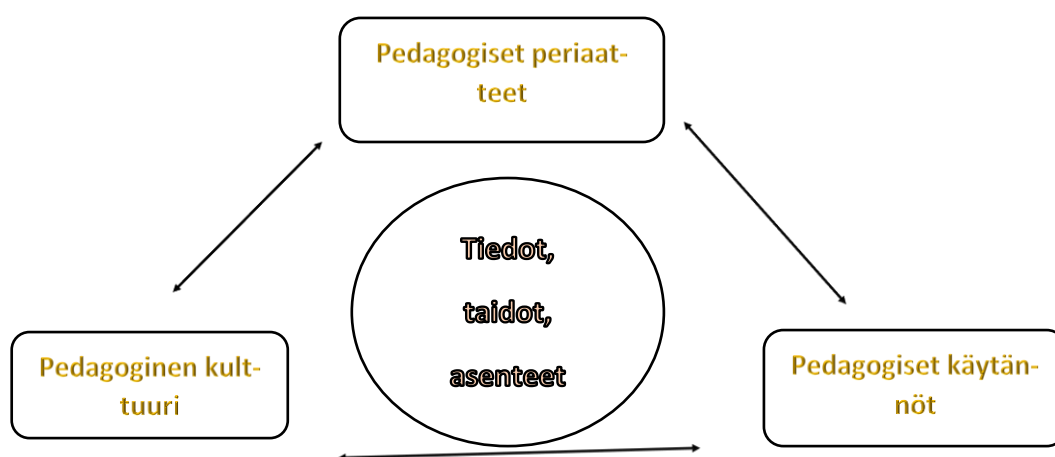
Inklusiivinen kasvatus voidaan nähdä yleisen ja erityisen kasvatuksen muutosprosessina, jossa pyrkimys on poistaa oppimisesta esteitä, tukea kaikkien osallistumisuutta, tasa-arvoa sekä edistää sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumista. Inklusiivisessa lapsia ei erotella toisistaan eikä perinteisen erityiskasvatuksen tapaan keskittyä vain lapsen vammaan tai kielenkehityksen tarpeeseen vaan lapsi nähdään kokonaisvaltaisesti ja ensisijaisesti lapsena. Näin pyritään siirtymään yhteiskunnallisen moninaisuuden korostamiseen niin sanotun keskimääräisen lapsen näkökulmasta, jolloin moninaisuus nähdään normina eikä poikkeuksena. Varhaiskasvatuksessa inklusiivisen kehittäminen on lasten osallisuuden edistämistä sekä lasten eristämiseen ja erilliseen kasvatukseen kohdistuvien vaatimuspainojen vähentämistä. Aikuisten tapa ja kunnioitava sävy kohdata lapsia välittyy lasten keskinäisiin suhteisiin, koska lapset ovat tietoisia yhteiskunnan erilaisuuksista ja suuntaavat käytöstään aikuisten ja yhteiskunnan antamien mallien ja normien mukaisesti. Lapsia tulisi kohdella samalla tavalla ja ohjata tietoisuutta siihen, että eri lapsilla on erilaisia tarpeita sekä hyväksymään lasten erilaista käyttäytymistä. (Hermanfors 2017, 91.)

Inklusiivinen kasvatus voidaan nähdä prosessina, jossa tunnustetaan ja vahvistetaan oppimista ja poistetaan esteitä. Se vaatii jatkuvaa kehittämistyötä niin opetuksessa kuin oppimisessa, perustuen inklusiivisiin arvoihin, toimintaperiaatteisiin ja käytäntöihin. Arvoja ovat muun muassa yksilöllisyys, ainutlaatuisuus, kuulluksi ja nähdyksi tuleminen, osallisuus, perheiden moninaisuuden kunnioittaminen, ihmisoikeuksien kunnioittaminen, tasa-arvon tavoite sekä yhdenvertaisuusperiaate. Inklusiivinen kasvatus on jatkumo kaikkea oppimista varhaiskasvatuksesta korkeakouluun ja elinikäiseen oppimiseen. Jokaisen oppimisympäristön tulisi olla inklusiivinen, huolimatta siitä onko siellä olevilla oppijoita, joilla jotenkin on määritetty erityisen tuen tarpeita. Näin inklusiivinen kasvatus ymmärretään toimintaympäristön kautta rakentuvana opetuksen ja oppimisen prosessina. (Norvapalo, Pynninen & Väyrynen 2018, 3.)

4.4 Inklusiivinen Pedagogiikka

Pedagogiikka varhaiskasvatuksessa tarkoittaa sitä, että varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuva, ammatillisesti johdettu ja ammattihenkilöstön toteuttama suunnitelmallinen ja tavoitteellinen toiminta lasten oppimisessa ja kehittämisessä toteutuu. Pedagogiikan tulee näkyä toimintakulttuurissa. Päävastuu päiväkotien pedagogisen toiminnan suunnittelusta, toteutumisesta ja arvioinnista on lastentarhaopettajilla. Toiminnan keskiössä on aina lapsi yksilönä ja ryhmän jäsenenä. Se edellyttää laaja-alaista suunnitelmallisuutta ja velvoittaa pedagogisen toiminnan arvioinnin joka tasolla. Pedagogisen toiminnan keskeisin osa on osallisuus. (Pakanen 2018, 5.)

Mikkolan (2012) tekemän tutkimuksen mukaan pedagogiikka koulussa, liittyy oppiaineeseen, opettajan tapaan toimia, ryhmään, tilannetekijöihin, tunteisiin, oppilaaseen ja monitasoiseen vuorovaikutukseen, jossa ainutkertaisuus pedagogisessa toiminnassa tulee näkyväksi. Pedagogiikan ulottuvuudet on kuvattuna alla kuviossa 1. Koulupedagogiikassa luonteenomainen piirre on opettajan tasapainoilu eri tekijöiden välillä. Pedagogiset strategiat voidaan ryhmitellä seuraavasti; selviytymisen strategia, yksilöllistävä strategia, osallistava strategia ja piiloinen strategia.

Kuvio 1. Inklusiopedagogiikan ulottuvuudet (Mikkola 2012, 16).

Inklusiivisessa pedagogiikassa kunnioitetaan lasten erilaisuutta ja tuetaan osallisuutta sosiaaliseen oppimiseen ja yhteiseen tekemiseen. Painopisteenä toimii toimintaympäristöjen muuntuminen ja yhteisiin tehtäviin osallistuminen mahdollistetaan monin eri tavoin. Toimintaa tulee suunnitella lapsille niin, että huomion ei tarvitse kiinnittyä erityisen tuen tarpeeseen vaan kohdattavien vaikeuksien ratkaisuun. Toimintakäytännöissä korostuvat olemassa olevat resurssit ja yhteistoiminnan rakentaminen. Keskeisessä roolissa on lasten aktiivisuus leikissä ja oppimisessa sekä heidän mukanaan tuomansa kokemukset kotiympäristöstä. Aikuisen osallisuus toiminnassa ja sen ohjaamisessa on myös keskeistä ja se korreloi lasten keskinäisen yhteistoiminnan onnistumisen kannalta. Kasvattajalta, tämä vaatii oppimiseen ja oppijoihin reflektointi taitoja liittyen tietojen, taitojen, asenteiden ja uskomusten reflektointiin. Sekä kykyä lapsen näkökulman tavoittamiseen ja hänen asemaansa asettumiseen. Inklusiivisessa yhteisössä näkyvät lasten myönteiset kokemukset tulla hyväksytyksi, ryhmään kuulumisen ja yhteenkuuluvuuden kokemukset. Suomessa henkilöstön tukeminen ja erityispedagoginen osaaminen on menetelmäkeskeistä ja toteutuu erityislastentarhan opettajan tai varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultaatioissa. Inklusion kannalta menetelmien painottaminen on kuitenkin todettu epäsuotuisaksi,

koska se ei tue toimintaympäristöjen muuttamiseen kiinnitettävää huomiota tai toimenpiteet liittyvät tukea tarvitsevien lasten fyysiseen integraatioon. (Hermanfors 2017, 91-93.)

Inklusiivinen pedagogiikassa kasvattajan tekemillä valinnoilla on merkitystä niin toiminnan suunnittelussa, opetuksessa, ohjauksessa ja arvioinnissa. Keskusteluissa ja toiminnassa ei pidä jumiutua liiaksi lasten tuen tarpeisiin ja haasteisiin vaan keskittyä löytämään uusia toimintatapoja. Esimerkiksi osallisuuden ja sen tavoitteiden kirjaaminen lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin, ryhmäsuunnitelmiin ja päivittäiseen, arjen toiminnan suunnitelmiin edistää sen tuomista osaksi arjen pedagogiikkaa. Tärkeässä osassa on pedagogiikan lisäksi, kuinka mukaan kuulumisen tunnetta voidaan edistää ja varmistaa kaikkien lasten osallisuus ja koko fyysinen ympäristö edistämään sitä. (Pihlaja & Viitala 2018, 67.)

4.5 Toiminnanohjaus ja toimintakyky

Toiminnanohjauksen taitojen hallinnalla on suuri merkitys ihmisen elämässä. Ne tukevat läpi elämän kestävästä terveydestä, hyvinvointia sekä elämänlaatua, auttaen pääsemään hyviin saavutuksiin. Hyvät toiminnanohjauksen taidot tukevat myös myönteistä minä kuvaa ja jos ympäristö antaa tarpeeksi kokemuksia ja palautetta onnistuneesta toiminnan säätelystä, lisää se esimerkiksi lapsen halua yrittää, sekä kehittää tunnetta, että hän voi vaikuttaa ympäristöönsä liittyvien tapahtumien kulkuun. Toiminnan ohjauksen menetelmät soveltuvat kaikille, mutta esimerkiksi autismin kirjoon kuuluvat piirteet ja toiminnan ohjauksen taidot kuuluvat kiinteästi yhteen, koska autistisilla on juuttuvaa ja joustamatonta käyttäytymistä ja he hyötyvät toiminnan ohjauksen menetelmistä. Tietoisuudella toiminnan ohjauksen teorian ja käytännön toteutuksesta autetaan kasvattajia hyödyntämään keinoja päiväkotien arjen vaihtelevissa ympäristöissä. Myös lapselle itselleen se lisää yksilöllistä hyvinvointia, kun toiminnan ohjauksen taitojen hallinta arjessa lisääntyy. Kasvattajien kohdalla asenteella on merkitystä lapsen itsesäätelyn kehittämisessä, sillä myönteinen, johdinmukainen, kehuja ja tunteiden osoittamista sisältävällä kasvatuksella on yhteys hyviin itsesäätelytaitoihin. (Leppänen 2017, 6, 14, 24, 26.) Alve-Tamminen (2008, 12) toteaa, että toiminnanohjauksen ongelmat saattavat vaikeuttaa oppimista eri tavoin. Se saattaa näkyä paitsi oppimistilanteissa suoriutumisena myös vaikeuksina suhteissa muihin ihmisiin. Toiminnanohjauksen ongelmat ovat suhteellisen pysyviä ja alkavat jo lapsuudessa. Ne jatkuvat usein läpi elämän ja saattavat haitata opiskelua ja työelämää.

Toiminnanohjaus on yläkäsite korkeammille kognitiivisille toiminnoille, joilla ohjataan tavoitteeseen suuntaavaa käyttäytymistä. Toiminnan säätelyn kannalta on tiedettävä mitä tavoitellaan ja miten sen toteuttaa. Toiminnan ohjaukseen vaikuttavia tekijöitä on monia ja ne ovat toisistaan riippumattomia, myös vaikeudet toiminnanohjauksessa ovat yksilöllisiä. Esimerkiksi autistisilla henkilöillä erilaiset erityisvaikeudet kuten tapa hahmottaa

maailmaa, kokonaisuuksia ja aistiali -ja yliherkkyydet vaikeuttavat tilanteissa toimimista. Myös aistiympäristöt voivat olla liian kuormittavia ja tarkkavaisuus kuormittua epäolennaisiin seikkoihin tehtävän kannalta. Erilaiset sosiaalisen kognition vaikeudet vaikeuttavat tavoitteisiin pääsyä sellaisissa tilanteissa, joissa täytyisi kyetä lukemaan ja ennakoimaan kanssa ihmisten toimintaa ja vaikuttamaan myös siihen. Myös kognitiivisen joustavuuden vaikeudet eli kyky vaihtaa toimintaa tilanteen mukaan ja ohjautua uuteen, ovat yleisiä. (Partanen 2010, 36-37.)

Toimintakyky käsitteenä voidaan jaotella fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn, jolloin sen eriosa-alueita voidaan tarkastella erikseen. Ympäristö määrittää henkilölle ja hänen toimintakyvyilleen vaatimuksia ja mahdollisuuksia. Myös sisäsyntyiset ominaisuudet kuten geenit ja neurokognitiiviset erityisvaikeudet, fyysiset ominaisuudet sekä temperamentti vaikuttavat yksilön toimintakykyyn. Kolmantena voidaan erottaa psykologiset ominaisuudet, joihin sisältyvät opitut tiedot ja taidot. Henkilön toimintakykyyn liittyvät tekijät ja erityisvaikeudet niissä asettavat haasteita esimerkiksi autistisen henkilön toimintakyvyille, jolloin vaarana on mahdottomien haasteiden asettaminen henkilölle. Eli jos haluamme lisätä toimintakykyä tulee tunnistaa henkilön lähtökohtaiset kyvyt ja valmiudet. Toimintakykyä voidaan kuitenkin lisätä ympäristöä muokkaamalla ja erilaisten apuvälineiden avulla. Esimerkiksi autismin kirjon kuntoutuksessa ympäristön muokkaaminen ennakoitavammaksi ja selkeämmäksi strukturoinnin avulla, lisäämällä ja opettamalla vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä voidaan huomattavasti vaikuttaa henkilön omatoimisuuteen. Ympäristön muokkaus lisää henkilön potentiaalisten voimavarojen käyttöönottoa ja ympäristön tuki lisää mahdollisuuksia oppia ja selviytyä itsenäisemmin haasteista huolimatta. Toimintakykyyn vaikuttaa myös psyykkinen toimintakyky eli kaikki se mitä henkilö oppii, myös tiedostamattaan. Esimerkiksi sosiaaliset taidot, tunteiden tunnistamisen ja hallinnan keinot, motoriset taidot ja erilaiset tietorakanteet. Psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavat myös perimä ja ympäristö. Näin ollen, vaikka henkilön perimä tai, jokin fyysinen syy asettaisi rajoitteita, ympäristö voi toiminnallaan joko mahdollistaa tai estää psyykkisen toimintakyvyn kehitystä. Arjen taitoja täytyy päästä harjoittelemaan käytännössä tavalla, joka jäsentää toimintaa mielekkääksi ja ympäristöä tuleekin muokata sellaiseksi, että henkilö hahmottaa sen ja pystyy toimimaan siinä, näin hän saa mahdollisuuden toimia vaikeuksista huolimatta. (Partanen 2010, 44-47.)

5 NIVELVAIHEET OPPIMISEN POLULLA

5.1 Nivelvaiheen määritelmä

Nivelvaiheeksi mielletään yleensä siirtyminen päiväkodista esikouluun, esikoulusta ensimmäiselle luokalle, alakoulusta yläkouluun sekä peruskoulun päättymiseen. Yhtenäiskoulujärjestelmien lisääntyttyä viime vuosina, kokevat lapset ja nuoret nivelvaiheen vain siirryttäessä päiväkodista esikouluun sekä peruskoulun päätyttyä. (Hellsten 2017, 3.) OPH (2014) mukaan varhaiskasvatus, esiopetus ja perusopetus muodostavat lapsen kasvun ja oppimisen kannalta tärkeän johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden. Laadukas kokonaiskuva edellyttää opettajien ja muun henkilöstön tietämystä oppimisen polun vaiheet, tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Siirtymävaiheiden suunnittelu ja arviointi tukevat lapsen kasvua ja oppimisen sujuvuutta. (Holopainen & Ojala ym. 2005, 6.)

Nivelvaihteyden tehokkuus ja vaaranpaikkoja ennakoimalla edistetään lasten ja nuorten oppimista. Lapsen ja nuoren tunteminen sekä vahvuuksien ja tarpeiden tunnistaminen edesauttaa itsetunnon kehitystä ja ymmärrystä siitä mikä hänen kanssaan toimii parhaiten. Eri-tyisen tärkeässä asemassa on siirtymävaihteydöskentelyn suunnitelmallisuus ja onnistuminen erityisen tuen lapsille ja nuorille. (Holopainen & Ojala ym. 2005, 6.)

5.2 Varhaiskasvatus ja tuki

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää ja sen tarkoituksena on luoda lapsille yhdenvertaiset edellytykset kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen. Varhaiskasvatus on tavoitteellista kasvatusta, hoitoa ja opetusta, jonka toteuttamiseksi jokaiselle lapselle, joka on päivähoidossa tai perhepäivähoidossa, laaditaan oma varhaiskasvatussuunnitelman. Varhaiskasvatus, esiopetus ja perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta yhtenevän kokonaisuuden ja luovat perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lasten hyvinvointia, kehitystä ja oppimista tukevat hyvin suunnitellut ja arvioidut siirtymävaiheet. Varhaiskasvatus toteutuu inklusion periaatteiden mukaisesti ja siellä tuetaan lasta tarpeiden edellyttämällä tavalla, joka tukee hänen kasvuaan ja kehitystään. Tärkeää on, että tuki muodostaa johdonmukaisesti jatkumon varhaiskasvatuksen aikana ja lapsen siirtyessä esiopetukseen. Tuen pitää olla tarkoituksen mukaista, oikea aikaista ja tarpeen mukaan monialaista yhteistyötä. Näin ehkäistään ongelmien syntymistä, kasvamista ja syvenemistä. Tuki kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan ja tukea annetaan osana varhaiskasvatuksen päivittäisiä toimintoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 7, 19-20, 54.)

Varhaiskasvatuksessa erityispedagogiikka kulkee varhaiserityiskasvatuksen nimen alla. Siinä yhdistyvät varhaiskasvatuksen yleinen pedagogiikka sekä lapsen mahdollisten tuen tarpeiden ohjaamina erityispedagogiset menetelmät. Varhaiserityiskasvatus karttaa luokitteluja, keskittyen arvostukseen ja hyväksymiseen. Näin päiväkodin toimintaympäristöt ja käytännöt rakennetaan niin, että kaikilla lapsilla on mahdollisuus kasvaa ja kehittyä yhdessä. Siten lapsi nähdään tasavertaisena ryhmän kokonaisvaltaisenä jäsenenä, omana yksilönä tuen tarpeen takana. (Itkonen & Walta 2018, 10.)

5.3 Esiopetus ja tuki

Varhaiskasvatuksen tavoin esiopetus on tavoitteellista, huoltajien kanssa yhteistyössä toteutettavaa toimintaa. Opetuksen tavoitteet määrittelee opetus suunnitelma, mutta yksilölliset mietityt tavoitteet laaditaan vastaamaan jokaisen lapsen tarpeita niin, että ne tukevat hänen kasvuaan ja oppimistaan. Esiopetuksessa olevat ovat perusopetuslain mukaisesti kasvun ja oppimisen tuen piirissä, ja laki velvoittaa lapsille annettavan riittävää tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Kasvun ja oppimisen tukea voidaan antaa kolmella tasolla eli yleisen, tehostetun ja erityisen tuen parissa. Perusopetuslain tukimuotoja ovat esimerkiksi osa-aikainen erityisopetus, tulkitsemis- ja avustajapalvelut sekä erityiset apuvälineet. Tehostetun tuen piirissä olevalle lapselle tehdään oppimissuunnitelma. Lapsen ollessa erityisen tuen piirissä laaditaan hänelle henkilökohtaisen opetuksen järjestämisestä koskeva suunnitelma eli HOJKS. (OPH 2014, 44.)

Alle 6-vuotiaiden ja esiopetusikäisten lasten kasvatusta ja opetukseen vaikuttavat erilaiset lait ja säädökset. Suomessa esiopetus ikäiset lapset ovat virallisesti kolmiportaisen tuen piirissä tarvittaessa varhaiserityiskasvatusta, vaikka jotkut kunnat soveltavat mallia muuten kuin esiopetusikäisten lasten varhaiserityiskasvatukseen. Kolmiportaisen tuen mallin mukaan esiopetusikäinen lapsi voi saada kasvuun ja oppimiseensa yleistä, tehostettua tai erityistä tukea. Tuen tarpeellisuutta arvioidaan säännöllisesti. Tuen toteutuminen on prosessin tärkein vaihe ja sitä tulee havainnoida, suunnitella ja arvioida jatkumona, ei niinkään pysyvänä ja muuttumattomana tilanteena. Tukea muutettaessa ja kehitettäessä lapsen tarpeita vastaavaksi pedagogisen arvioinnin kohteena ovat, kuinka tuki auttaa lasta toimimaan, oppimaan ja voimaan hyvin varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen arjessa. Näin ollen tuen tarvetta ei tarkastella yksilönäkökulmasta vaan osana ympäristöä. Siinä pedagogiikka, ympäristö, toimintatavat ja vuorovaikutus vaikuttavat tuen tarpeiden ilmeneeseen. Etenkin opetus, vuorovaikutustavat, arjen rutiinit ja ympäristön järjestelyt vaativat jatkuvaa arviointia. Henkilöstön yhteinen ja säännöllinen toimintatapojen reflektointi, tarkastelu ja kehittäminen yhdessä moniammatillisen tiimin tai erityisopettajan tuella edistää lapsen tuen toteutumista. (Pihlaja & Viitala 2018, 31, 108–109.)

Jokaisella esiopetuksessa olevalla on perusopetuslaillinen oikeus opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen ja saada kehityksen ja oppimisen edellyttämää tukea. Lapsen kasvun ja oppimisen tukemiseen kuuluvat yksilölliset suunnitelman tehdään opetussuunnitelman pohjalta ja opetuksen järjestäjän tulee arvioida toimintaansa ja antamaansa esiopetusta, laadun kehittämisen ja lasten oppimisen edellytysten parantamiseksi. Esiopetus on kaikille yhteistä ja toimintakulttuurin kehittämisessä otetaan huomioon jokaisen lapsen mahdollisuus toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönä ja yhteisön jäsenenä. Toiminnan kehittämisessä pyritään inklusiivisyyttä tukevaan suuntaan. (Esiopetuksen suunnitelman perusteet 2014, 9 -10, 22-23.) Myös Kallatsa (2010, 6, 22-23) sanoo, että inklusiossa ja kaikille yhteisessä esiopetuksessa lähtökohtana tulisi olla lasten vahvuudet ja tukitoimien rakentaminen vahvuuksille auttaa lapsen itsetunnon vahvistumisessa, joka korostuukin tukea tarvitsevan lapsen kohdalla. Pyrkimyksenä on, että tukea tarvitseva lapsi oppisi hyväksymään itsensä ja siihen vaikuttaa vahvasti se, kuinka ympärillä olevan ihmiset heihin suhtautuvat. Kuitenkin inklusion toteutumisessa on puutteita monilta osin ja on todettu, että kasvattajilta puuttuu tietoa tukea tarvitsevista lapsista, heidän hoidostaan, kasvatuksesta sekä opetuksesta.

5.4 Oppimisympäristö ja esteettömyys

Varhaiskasvatuksessa ympäristön tulee olla lasta kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä, kehitys sekä esteettömyys. Oppimisympäristöllä tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä sekä tarvikkeita, jotka tukevat lasten oppimista, kehitystä sekä vuorovaikutustaitoja. Käsitteenä oppimisympäristö pitää sisällään muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Niitä kehitetään siten, että tavoitteet voidaan saavuttaa ja, että ne tukisivat lapsia terveen itsetunnon, sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymisessä. Oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehittäessä, tulee ottaa huomioon ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys sekä esteettömyys. Tilojen valaistuksen ja akustiikan tulee olla kunnossa. Suunnittelu ja rakentaminen tapahtuu yhdessä lasten kanssa. Ympäristön tulee tukea lapsien luontaista uteliaisuutta, oppimisen halua sekä ohjata erilaisiin leikkeihin ja lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia ympäristöä kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan, mutta myös rauhoittumiseen ja lepoon. Lapsien keksimät ideat, leikit ja tekemät työt näkyvät oppimisympäristöissä. Monenlaiset pedagogiset toiminnot voidaan toteuttaa oppimisympäristöissä ja ne voivat muuntua tarpeen mukaan. Oppimisympäristöjen suunnittelussa ja kehittämisessä tulee ottaa huomioon se, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa, mikä mahdollistaa sukupuolistereotyypioiden rikkomisen. Myös kulttuurinen moninaisuus tulee ottaa näkyväksi ympäristöä suunniteltaessa ja kehittäessä. (Varhaiskasvatussuunnitelman

perusteet 2018.) Esiopetussuunnitelman perusteet (2014, 24) listaa myös oppimisympäristöjen tukevan lasten aktiivisuutta, itsetunnon ja sosiaalisten taitojen kehittymistä.

Oppimisympäristö ei ole enää vain luokkahuone, vaan nykyään se pitää sisällään koulurakennuksen, käytävät, pihamaan, sekä vapaa-ajan. Oppimista voi tapahtua missä vain, milloin vain, joko fyysisessä ympäristössä tai virtuaalisessa. Nykyään oppimistila voi olla avoin tai avautuva, mikä ei sinällään ole hyvä tai huono, vaan se miten tiloja käytetään sovitulla yhteisillä pelisäännöillä, käytettävällä pedagogiikalla sekä monipuolisella tilojen joustavalla käytöllä, voidaan näin löytää jokaiselle oppijalle ja opetettavalle aiheelle sopivat tilat. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että henkilöstä kohtaa omat ennakkokäsityksensä oppilaiden fyysisen autonomian ja kontrollin suhteen ja alkaa pohtimaan avoimesti omia käytänteitään ja toimintakulttuuriaan. Näin annetaan mahdollisuus oppilaille valita oma tilansa ja säädellä omaa liikettään ja fyysistä asentoaan oppimistiloissa, sillä tavoin saadaan luotua mahdollisuudet oppia, motivoitua ja lisätä oppilaiden autonomiaa omaan oppimiseensa. (Kattilakoski 2019.)

Fyysinen oppimisympäristö on tärkeä osa ryhmätoiminnoissa, sillä sen organisoinnilla on merkitystä vuorovaikutuksen ja lapsen itsenäisen toiminnan kannalta. Oppimisympäristöt vaikuttavat myös siihen, miten lapset ovat yhteydessä toisiinsa ja kuinka he erilaisissa ryhmätilanteissa saavat onnistumisen ja osallisuuden kokemuksia. Lapselle ympäristössä on tärkeää sen hallittavuus, ennustettavuus ja selkeys. Ryhmätoiminnoissa, joissa on useampi lapsi paikalla voi haasteeksi nousta tasapuolinen vuorovaikutus. Oppimis- ja kasvuympäristöjen muokkauksella ja aikuisten toiminnan muutoksilla voidaan vaikuttaa olennaisesti lapsen ongelmiin, vaikeuksiin ja puutteisiin. (Pihlaja & Viitala 2018, 202-203, 287.)

Autistisen henkilön kuntoutuksen kannalta erilaiset aistialti -ja yliherkkyydet tulee tunnistaa. Esimerkiksi tilaratkaisuilla kuten äänieristeet, himmeät valot, apuvälineistä korvatulpat ja tummennetut lasit ovat tehokkaita vähentämään ympäristön ärsykeitä. Henkilö itse hyötyy myös tietoisuudesta koskien omia toimintojen poikkeavuuksiaan, koska se antaa hänelle mahdollisuuden myös kehittää muita tapoja aistitoimintojen kompensoimiseksi. (Paranen 2010, 36.)

5.5 Kolmiportainen tuki

Laadukas perusopetus ja opiskelun tuki ovat merkittävät tekijät erityisen tuen tarpeen syntymisen ehkäisyssä. Kolmiportaisen tuen mallissa, tuen tasoja on kolme; yleinen, tehostettu tai erityinen tuki. Laadukkaalla ja tehokkaalla yleisellä tuella vähennetään tehostetun ja erityisen tuen tarvetta. (Hakkarainen 2016, 13.)

Varhaiskasvatuksessa kolmiportainen tuki hakee vielä uomiaan ja on vasta vakiinnuttamassa paikkaansa. Varhaiskasvatuksessa tuki ja sen intensiivisyys eivät kulje samoja linjojen alla kuin koulussa ja esiopetuksessa, koska esimerkiksi esiopetus kuuluu perusopetuslain mukaiseen piiriin ja sitä koskee oppilas ja opiskelijahuoltolaki, joka velvoittaa tuen tarpeen arvioon ja tarjoamiseen. Kuitenkin kaikkien tukien ytimessä on yhteinen ajatus siitä, että lapsen tuen tarve tunnistetaan varhain ja hän saa siihen säännöllistä ja jatkuvaa tukea. Tämä käsittää myös siirtymävaiheet lapsen siirtyessä päivähoidosta esiopetukseen. Tuen tarpeissa lähtökohtana ovat aina lapsen vahvuudet. Pyrkimyksenä on ehkäistä oppimisen haasteiden kasautumista ja niiden syventymistä jo varhaisessa vaiheessa. Tukimuotoja voidaan käyttää yhdessä ja erikseen ja niitä voivat olla lapsen oppimisen ja kehityksen tueksi muun muassa avustaja palvelut, apuvälineet sekä osa-aikainen erityisopetus tuen tasosta riippumatta. Tärkeää on myös huoltajien kanssa tehty yhteistyö. (Itkonen & Walta 2018, 10-11.) Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018, 55) mukaan varhaiskasvatuksessa tehtävän yhteistyön merkitys korostuu lapsen tuen tarpeen yhteydessä.

Lapsen yksilöllisen ja tuen tarpeita vastaavan tuen suunnittelussa ja toteutuksessa lapsen vahvuuksien tunnistaminen ja hyödyntäminen on keskeinen lähtökohta. Vahvuudet ja niiden hyödyntäminen lapsen tukemisessa vaikuttaa positiivisesti oppimistuloksiin sekä myönteiseen käyttäytymiseen ryhmässä. Lähtökohtaisesti vamma ei ole puute eikä häiriö vaan kirjo ominaisuuksia ja myös oppimisen lähtökotana tulisi olla lapsen puutteiden kääntäminen taidoiksi. Oppimisessa keskeistä on sen ja vuorovaikutuksen merkitys, koska lapsi oppii osaavammalta henkilöltä. Näin ollen ensimmäisenä tukitoimena oleellista on lapsen kohtaaminen. Vuorovaikutustaitojen kehittämisessä lapselle tulee luoda ja opettaa ilmaisukeinoja sosiaalisiin tilanteisiin. Vammaisuus voi tuoda haasteita lapsen arkipäiväisiin toimiin, jolloin opetuksen eri elementtien strukturointi ja arjen toimintojen strukturointi luovat turvallisuutta ympäristöön. Näin lapsi tietää, mitä milloinkin tapahtuu. (Pihlaja & Viitala 2018, 100, 295-296.)

Esiopetuksessa olevat lapset kuuluvat puolestaan perusopetuslain mukaiseen kasvun ja oppimisen tuen piiriin. Kasvun ja oppimisen tuen tasot ovat myös yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Varhaisella tunnistamisella ja kasvun ja oppimisen tuella pyritään ehkäisemään oppimisvaikeuksia sekä ongelmien kasaantumista. Tuen järjestämisen lähtökohtana toimivat vahvuudet ja oppimis- ja kehitystarpeet. Tärkeää ovat myönteiset oppimiskokemukset kaikille opetukseen osallistuville. Erityistä huomiota on kiinnitettävä esteettömyyteen, ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen tunnistamiseen. Tuen tarpeen suunnittelussa ja toteutumisessa on tärkeää toimiva yhteistyö ammattihenkilöstön, esiopetuksen muun henkilöstön ja vanhempien kesken. (Esiopetussuunnitelman perusteet 2014, 44.) Myös OPH

(2019) korostaa, että mitä aiemmin tuen tarpeeseen vastataan, sitä tehokkaammin se vaikuttaa vaikeuksien lisääntymiseen ja kasaantumiseen. Saumattomalla yhteistyöllä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sen myötä peruskouluun sekä muihin koulunkäynnin vaiheisiin, on suuri merkitys. Esimerkiksi erilaiset oppimisvaikeuksia aiheuttavat tekijät voidaan havaita jo ennen koulunkäynnin alkua, päivähoidossa tai esiopetuksessa.

5.6 Erityisnuoret ja ammatillinen koulutus

Erityisnuorilla tulisi olla myös yhdenvertainen mahdollisuus saada opinto- ohjausta tuleville urilleen. Erityisnuoret tarvitsevat myös enemmän kannustusta, kuin keskiverto nuori. Ennen kuin keskitytään nuoren rajoitteisiin, tulisi huomioida hänen mielenkiinnon kohteensa sekä motivaationsa suorittaa ammattitutkintoa. (Hellsten 2017, 4-5.) Rintalan (2018, 58- 59) tekemä tutkimus kertoo, että Suomessa ammatillisen koulutuksen lain kohdassa tavoitteeksi on määritelty ammatillisen osaamisen ja työllisyyden edistäminen laajasti. Näiden lisäksi ammatillisen koulutuksen tulisi tukea nuorten kehitystä sivistyneiksi ihmisiksi, yhteiskunnan jäseniksi. Näiden lisäksi koulutuksen tulisi tukea nuorten persoonallista kehitystä, elinikäistä oppimista sekä ammatillista kasvua. Ammatillisen koulutuksen tulisi pystyä valmistamaan nuoria yleisten työelämävalmiuksien kehittämässä ammatteihin tai tehtäviin, joita ei vielä ole olemassa. Sosiaaliset taidot, luovuus ja ongelmanratkaisukyky ovat erittäin merkittävässä roolissa tulevaisuudessakin työmarkkinoilla.

Opiskelijalla, jolla on kielellisiä erityisvaikeuksia tai muita oppimisvaikeuksia suoriutua opinnoista, on oikeus saada erityisopetusta ja muuta tukea oppimiseen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Opetushenkilöstö yhteistyönä toteuttaa erilaiset tukitoimet. Tarpeita arvioidaan opintojen alussa sekä niiden edetessä säännöllisesti. Oppilaalle laaditaan henkilökohtainen opintosuunnitelma, johon tukitoimet kirjataan opiskelijanpyynnöstä. Sama toistuu ammattikoulun suhteen. (Lukiolaki 2018, 28§.) Rintala (2018, 5-6) mukaan peruskoulun päättävä nuori saattaa useinkin olla epävarma omien mahdollisuuksiensa, toiveidensa ja mielenkiinnonkohteidensa suhteen. Sen vuoksi lukioiden ja ammattikoulujen tarjoamat kolme lisävuotta ovat erittäin tärkeitä.

Erityisnuoret kokevat aikuistumiseen liittyvät kysymykset ja tavoitteenasettelun samalla tavoin kuin muutkin nuoret. Heidän elämäntavoitteensa eivät rajoitu vain yhdelle osalle, vaan käsittävät niin sosiaaliset suhteet, minäpysyvyyden kehittymisen, työelämän, muiden auttamisen sekä oman perheen perustamisen. Tähän kaiken kuitenkin vaikuttaa se, että ympäristö tukee heidän kehitystään. (Hellstenin 2017, 14.)

5.6.1 Itsenäistyminen

Itsenäistymisen taitoja tulisi harjoitella jo arjen keskellä pienin askelin. Jokainen lapsi ja nuori tarvitsee aikuisen tukea itsenäistymisen opettelemisessa. Niiden opetteleminen tulisi aloittaa mahdollisimman nuorena, koska aikaa ja toistoja on tällöin enemmän. Tärkeää on pilkkoa opeteltavat asiat pienempiin osiin. Kotona harjoittelun voi aloittaa esimerkiksi itsenäisesti aamupalan laittamisella, ei pidä unohtaa, että epäonnistumisia tulee varmasti, mutta luovuttaa ei kannata. Esimerkiksi aamupuuron tekemisen sijaan heti itse, voi aamurutiinit pilkkoa pienempiin osiin, kuten reseptin kirjoittaminen paperille ja tarvittavien tavaroiden esille nostamisella. (Koivurinne 2019.)

Itsenäistymisen polulla on monta erilaista tahoa, joiden kanssa tehdä yhteistyötä. Tärkeää onkin, että jokainen on tietoinen toisistaan, nuoren haaveista ja toiveista. Kun nuori kokee tulleen kuulluksi ja arvostetuksi, voidaan hänen tavoitteisiinsa sitoutua ja saada ne saavutetuksi. (Koivurinne 2019.)

5.6.2 Vanhemmat

Yhteistyö nuorten vanhempien kanssa on äärimmäisen tärkeää, kasvatuskumppanuus on rinnakkain ja yhdessä toimimista. Asiantuntijuuden jakamisessa pyritään ratkaisukeskeisyyteen. Sen vuoksi vanhempien osallisuutta ja kuulemista korostetaan entisestään.

Vaikka yhteistyö vanhempien kanssa sujuisikin, on kuntapalveluiden välillä huomattavia eroja. Jotkut kunnat perustavat palvelunsa kilpailuttamiseen, jossa halvin mahdollinen palvelujen tuottaja on paras vaihtoehto, kun taas toisessa kunnassa ollaan valmiita kehittämään palveluita yhteistyössä laadulla kilpailevin toimijoiden kanssa. (Hellsten 2017, 9.)

6 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS JA TULOKSET

6.1 Toiminnallisen opinnäytetyön prosessikuvaus

Opinnäytetyö prosessi käynnistyi syyskuussa 2019, toimeksiantajan tarpeesta saada opas erityisnuorten itsenäistymisen tueksi ja jatkumoksi sille päätimme tehdä toisen oppaan erityislasten tukemiseen, josta muodostuu opinnäytetyön aihe kokonaisuudessaan. Toimeksiantajalta saimme vapaat kädet oppaiden sisällöstä ja päätimme tehdä oppaiden sisällöt teoria tiedon ja haastatteluiden tulosten pohjalta. Opinnäytetyösuunnitelmamme valmistui joulukuussa 2019.

Opinnäytetyön teoriapohjaan keräsimme tietoa teoriaosuutta varten aikavälillä lokakuu – joulukuu 2019 ja teimme vielä lisäyksiä siihen tammikuu - helmikuu 2020 aikana. Teoriapohjan hahmotuttua laadimme sen pohjalta haastattelu kysymyksiä.

Lähetimme sähköpostitse haastattelu kutsuja erityisopettajille, tarkoituksena suorittaa haastattelut paikan päällä heidän kanssaan, mutta päätimme heikon vastaavuuden vuoksi lisätä tiedonkeruu menetelmäksi myös sähköpostilla lähetetyt haastattelu lomakkeet tammikuun loppupuolella. Haastattelua analysoimme oppaiden sisältöjen tarkoin valikoitujen teemojen mukaan, joita ovat osallisuus, erityisyys, autonomia, haasteet sekä yhteistyö vanhempien kanssa. Teemat, joiden mukaan haastattelut tehtiin löytyvät jokaisesta haastattelusta. Käytimme apunamme koodausta värikynien avulla, näin saimme jäsennettyä merkinnät ja luokittelut, esimerkiksi yhteneväiset mielipiteet tulivat sinisellä ja eriävät punaisella muut keltaisella. Näin jäsentely sujui tehokkaammin.

Ohjausta ja neuvontaa saimme tammi -ja helmikuun aikana opinnäytetyö ohjauksissa. Opinnäytetyön ohjaajamme kanssa pidimme myös säännöllisesti yhteyttä koko prosessin läpi.

Teoriaosuuden hahmotuttua ja haastatteluiden tulosten analysoinnin jälkeen aloimme työstää valmiiksi oppaita ja niiden sisältöjä. Oppaiden kuvitukseen käytimme Papu.net sivustolta saatavia ilmaisia kuvia. Oppaat syntyivät opinnäytetyö prosessissa yhdessä teoria tiedon ja haastatteluiden tulosten pohjalta. Oppaiden sisältö muodostui erityislasten –ja nuorten kanssa itseohjautuvuuteen ja itsenäistymiseen tukevasta sisällöstä, jotka nousivat esiin teorian ja haastatteluiden teemoista. Keskeisiä teemoja tai kokonaisuuksia, jotka toistuivat haastateltavien vastauksissa, olivat erityislasten –ja nuorten tukeminen, vahvistaminen ja haasteiden ratkaisu. Haastatteluiden vastausten tulkinnan perusteella teimme näiden kolmen teeman ympärille oppaamme teoria sisältöä ja lisäsimme sen tueksi käytännön vinkkejä ja materiaalia.

Toimeksiantajalta saimme hyvää palautetta oppaistamme, he kuvasivat rakenteita selkeiksi, järjestelmällisiksi ja helposti ymmärrettäviksi. Oppaista on helppo ottaa ideoita työn toteutukseen. Kuvien merkitystä korostettiin, koska ne tukevat lapsia ja nuoria ymmärtämään mitä tehtävässä tai harjoituksessa tulee tehdä. Oppaat ovat myös hyvänä muistutuksena siitä, millaisia tehtäviä tai harjoituksia voisi tehdä ja mistä olisi hyötyä lapsille ja nuorille.

6.2 Aikataulut

Opinnäytetyönämme tulevat konkreettiset oppaat varhaiskasvatukseen ja tuettuun asumiseen ja ne ovat valmiita helmikuun 2020 mennessä, kirjallisen opinnäytetyömme teemme valmiiksi maaliskuun loppuun mennessä. Taulukko 1. näkyy tarkempi suunnitelma aikataululle. Aikaa ei ole paljon, mutta teemme yhteistyötä ja joustavasti molempien aikataulu sekä perhetilanteet huomioiden. Haastattelut teemme omien kotikuntiemme palveluissa, tammi- helmikuun aikana.

TAULUKKO 1. AIKATAULU SUUNNITELMA

Syyskuu 2019	-Opinnäytetyö prosessi alkaa toimeksiantajan tarpeesta saada opas. -Tapaaminen ja ensimmäinen ohjaus opinnäytetyön ohjaajan kanssa
Lokakuu-Joulukuu 2019	-Perehtyminen teoreettiseen viitekehykseen -Osallistuminen opinnäytetyön ohjaukseen. -Oppaiden sisällön hahmottelua
Tammikuu 2020	-Haimme tutkimuslupaa. -Haastattelut toteutetaan sähköpostilla ja kasvokkain erityisopettajille ja erityislasten -ja nuorten kanssa työskenteleville. -Haastattelujen analysointi ja tulkinta -Opinnäytetyön ohjaajan kanssa yhteydenpito ja osallistuminen opinnäytetyön ohjaukseen.
Helmikuu 2020	-Opinnäytetyön kirjallisen osuuden viimeistelyä. -Oppaiden kirjoittaminen lopulliseen muotoon.
Maaliskuu 2020	-Palaute toimeksiantajalta.

6.3 Haastattelujen tulokset

Vaikka haastattelu kysymyksemme olivat tarkoin valikoidut, huomasimme haastatteluja tehdessämme, että avoin keskustelu aiheesta oli välttämätön. Luokittelimme siis haastattelut teemahaastatteluiksi.

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka (2006) toteavat, että teemahaastattelut eivät etene tarkkoja, yksityiskohtaisia, valmiiksi muotoiltuja kysymyksiä noudattaen, vaan antavat tilaa kohdentua tiettyihin ennalta suunniteltuihin teemoihin, joista kysymykset muodostuvat.

Haastateltavat saivat tilaa vapaalle puheelle haastattelu kysymyksien lomassa. Teemahaastatteluiden analysointiin kuuluu keskeisten muistiinpanojen tarkastelu. Tutkijoiden tulee pyrkiä tiivistämään teemojen keskeinen sanoma omin sanoin ja liittää mukaan tulintoja ja teoriaa. Analyysissämme puhumme erityislapsista eli varhaiskasvatusikäisistä, ala-aste ikäisistä ja erityisnuorista eli yläaste ikäisistä, jotta haastattelujen analyysi olisi mahdollisimman selkeä.

Erityislasten ja -nuorten kanssa työskentelevät erityisopettajat olivat hyvin samoilla linjoilla kehitysvammaisten ja autististen lasten ja nuorten haasteiden suhteen. Jokaisen kohdalla nousi selkeästi esiin sosiaalisten tilanteiden hahmottumisen vaikeus lapsilla ja nuorilla. Oli erityislapsella tai -nuorella sitten mikä tahansa erityispiirre, korostivat haastateltavat sitä, että jokaisella on jonkinlaisia vaikeuksia sosiaalisissa tilanteissa. Se voi olla muun muassa hahmottamisen tai kohtaamisen vaikeutta. Esiin nousivat myös tunteiden harjaantumattomuus ja niiden näyttämisen haasteet, jotka ilmenevät yli tai ali näyttämisenä. Autismikirjon lasten ja nuorten kanssa aistiyli ja -ali herkkyydet nousivat myös esille erityisenä haasteena. Haasteina mainittiin myös kommunikaatiotaitojen puutteesta johtuvat väärin ymmärrykset, vanhempien ja henkilöstön erilaiset linjaukset sekä sijaispulasta johtuva kiire.

Erityisopettajien selkeästi yleisimmin käytössä olevat kommunikoinnin apuvälineet olivat kuvat, näitä käyttivät kaikki, koska niitä on helppo tulkita ja niitä on helpoiten saatavilla esimerkiksi papunetistä tulostamalla. Muita kommunikoinnin apuvälineitä, joita haastateltavat sanoivat käyttävänsä, olivat kommunikaattori, piirtäminen, tukiviittomat, moi-sovellus, tietokone, tulkki ja lapsen henkilökohtainen kuvakansio. Erityisesti erityislasten kanssa työskentelevät käyttivät useampaa kommunikoinnin apuvälinettä, kun taas erityisnuorten kanssa eniten korostuivat kuvat ja tietokoneella kirjoittaminen, jolloin lauseiden muodostaminen on helpompaa, jos sanallinen kommunikointi on heikkoa. Erityisnuorten kanssa työskentelevät korostivat myös äänikirjojen ja suullisten kokeiden käyttöä koe tilanteissa.

Autonomia kysymys herätti paljon keskusteluja haastatteluja tehtäessä. Tärkeimmäksi työkaluksi tässä kuvastui lapsen ja nuoren kuulluksi tuleminen ja omien valintojen tekeminen. Nämä asiat otetaan huomioon esimerkiksi luokka tilanteissa, joissa melu on niin kova, ettei lapsi tai nuori pysty siellä työskentelemään. Silloin on tärkeää kuunnella lasta ja oppia lukemaan hänen tunne tilojaan ja siirtyä rauhallisempaan tilaan, jossa opiskelu on helpompaa. Vastauksissa mainittiin myös mahdollisuuksien mukaan lapsen valinnan mahdollisuuksien tukeminen arjessa, kuten toimintaan vaikuttaminen ja esimerkiksi pipon valinta, jolloin lapsi saa kokemuksen kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisesta itseään koskeviin asioihin.

Erityislasterien kanssa työskentelevät korostivat strukturoidun päivän tärkeyttä, sekä pienten ”palkintojen” antamista. ”Palkinto” näkyy päivässä niin, että ensin opiskellaan, ja sitten viimeisellä tunnilla esimerkiksi leikitään, jotain mitä lapsi haluaa. Näin opiskeleminen on mielisempää ja lapsi on tullut kuulluksi ja saanut tehdä myös itselleen mieleistä tekemistä opettajan kanssa, joka lisää lapsen osallisuutta ja autonomiaa.

Erityisnuorten kanssa työskentelevät korostivat omien valintojen tärkeydestä, jokainen nuori on vastuussa omista tekemisistään ja heille tulee asiaa sanoittaa usein. Näin he oppivat itse tekemään itsensä kannalta järkeviä valintoja mitkä tukevat heidän itsenäistymistään. Totesimmekin haastateltavien kanssa, että autonomia kysymykseen vastaaminen vastasi jo osaltaan kuulluksi tulemisen ja osallisuuden kysymyksiin. Tärkeää on, että erityislasterit ja -nuoret saavat viettää myös osan aikaa yleisopetuksessa muiden oppilaiden kanssa, myös yksilöopetus on äärimmäisen tärkeää.

Tavoite kysymys, yllätti monet haastateltavat ja he joutuivatkin asiaa pohtimaan hetken aikaa. Erityislasterien kanssa työskentelevät kertoivatkin lasten tavoitteista, joita olivat monen moiset ammatit. Tärkeimmiksi kuitenkin korostuivat lukemaan ja kirjoittamaan oppiminen. Erityisnuorten kanssa tulevaisuuden tavoitteet eivät olleet nii selkeitä, haastateltavat kertoivat, että tavoitteet riippuivat hyvin paljon siitä, millaisesta perheestä kukakin tulee. Toisilla tavoitteet olivat hyvin selkeitä, päästä jatko- opiskelemaan, kun huonommin menevillä tavoitteita ei ollut ollenkaan.

Yhteistyövanhempien kanssa kuvattiin hyvin erilaisesti, riippuen siitä työskentelikö varhaiskasvatus ikäisten, ala- asteikäisten lasten kanssa vai yläaste ikäisten. Erityislasterien kanssa työskentelevät ammattilaiset painottivat sitä, että yhteistyö olisi äärimmäisen tärkeää vanhempien kanssa, mutta se harvoin onnistuu täysin yhteisymmärryksessä. Haasteina koettiin myös erilaiset kasvatusnäkemykset, vanhemmat omat henkilökohtaiset haasteet, kuten mielenterveysongelmat sekä uupumus.

Haastateltavat korostivat sitä, että erityislapsia suojellaan tai heidän uskotaan ”parantuvan”, jolloin tukitoimet esimerkiksi koululla olisivat turhat tai liialliset. Haastateltavat totesivatkin, että olisi tärkeää, että vanhemmat hyväksyisivät lapsensa erityisyyden. Vastauksissa mainittiin vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön sujuvoittamiseksi oleellisina keinoina keskustelu ja konkreettiset esimerkit arjen ongelmista, tieto sekä ymmärrys.

Erityisnuorten kanssa työskentelevät kuvasivat yhteistyötä vanhempien kanssa tiiviiksi, asiat pidetään asioina. He kuitenkin korostavat, että rehellisyys ja puhtaalta pöydältä aloittaminen helpottaa yhteistyön tekemistä. Tiedon kulun vanhempien ja koulun välillä haastateltavat korostivat olevan äärimmäisen tärkeää, jos opettajilta puuttuu tieto esimerkiksi lapsen lääkityksen aloittamisesta, voivat he ihmetellä muuttunutta lasta/ nuorta koulussa.

Vahvuuskeskeistä työskentelyä käyttivät jokainen haastateltava työssään. Esimerkkeinä vahvuuskeskeisistä menetelmistä haastateltavat nimesivät, rakennetaan nuorivahvaksi positiivinen pedagogiikka, positiivinen minä kuva oppijana. Tärkeää on huomata missä kohtaa lapsi tai nuori huomaa olevansa erilainen sekä tukea vahvuuksia ja antaa onnistumisen kokemuksia. Kysyttäessä pientyhmätyöskentelystä, oli se kaikilla haastateltavilla osittain käytössä, mutta yksilötyöskentely korostui vahvempana. Pienryhmissä, ryhmät kuvattiin tarkoin valituiksi, jotta ympäristö tukisi lasta tai nuorta mahdollisimman hyvin.

7 POHDINTA

7.1 Huomiot

Opinnäytetyössämme teimme oppaat erityislasten -ja nuorten tukemiseen heidän kanssaan työskenteleville. Opinnäytetyön aihe oli haastava ja mielenkiintoinen. Haastetta opinnäytetyön tekemisessä teetätti haastateltavien saatavuus, sekä tietolähteiden löytäminen, erityisesti erityisnuorten kohdalla. Löysimme paljon tietoa nuorten itsenäistymisestä, mutta erityisnuorten itsenäistymisestä ei paljon tutkimustietoa löydy. Sen vuoksi palaverit toimeksiantajan kanssa olivat todella tärkeitä, kootaksemme heille sopivan oppaan erityisnuorten tukemiseksi. Toimeksiantajan kanssa palavereissa nousi esille myös erityislapsille suunnatun oppaan tarpeellisuus, koska erityislasten tukeminen jo varhaisessa vaiheessa ehkäisee ongelmien syntymistä ja kasaantumista myöhemmässä vaiheessa ja koulutiellä. Erityislasten ja -nuorten tukemista tulisi vahvistaa joka kohdassa heidän elämäänsä, koska mielestämme heillä on suurempi riski syrjäytyä, kuin muilla lapsilla ja nuorilla. Oppaiden tekeminen oli mielenkiintoista, koska jouduimme tutkimaan asiaa todella monelta kantilta, sekä sitä miten erityisyys näkyy eri ikävaiheissa.

Johtopäätöksenä opinnäytetyössämme toteamme, että etenkin erityislasten ja -nuorten kohdalla nivelvaiheiden siirtymien huolellinen toteutus, yhteistyö sekä lapsen -ja nuoren tarpeiden ja vahvuuksien tunteminen edistää opetukseen ja yhteisöön liittymistä. Ympäristö on siis merkittävässä asemassa tukea kehitystä ja ennaltaehkäisemässä ongelmien syntymistä ja syvenemistä. Myös vaikuttamalla ympäristöön ja aikuisten asenteisiin sekä tapoihin toimia on suuri merkitys millaiseen potentiaaliin lapsi tai nuori pääsee, koska kyse ei ole vain lapsessa tai nuoressa olevasta ominaisuudesta vaan vuorovaikutuksesta ympäristön kanssa. Ympäristön merkitys korostuu myös sosiaalisissa suhteissa sillä onnistunut vuorovaikutus luo paitsi lapselle itselleen onnistumisen kokemuksia, vaikuttaa myös joko positiivisesti tai negatiivisesti vertaissuhteisiin. Vertaissuhteet voivat olla erityislapselle ja -nuorelle muutenkin haastavia ja ongelmat niissä vaikuttavat kehitykseen ja hyvinvointiin. Ympäristö voi tietoisella sitoutumisella edesauttaa erityislasten ja nuorten vertaissuhteiden tukemista.

Lapsella on halua osata ja tehdä itsenäisesti ja tätä voidaan tietoisesti tukea. Tietoinen ja tavoitteellinen tukeminen, jossa mahdollistetaan omien valintojen tekeminen, on tärkeää lapsen ja nuoren omatoimisuuden ja itsenäisyyden tukemisessa. Tavoitteita ja haaveita erityislapsilla on ja kuten vastauksista nousee, heitä tulisikin tukea ja kannustaa kohti niitä sekä hyväksymään erityisyytensä mikä osaltaan lisää varhaista tukemista ja ennaltaehkäisyä ongelmien kasaantumiseen nuoruutta ajatellen. Esille nousi vahvasti myös, kuinka

tärkeää yhteistyö vanhempien kanssa on ja kuinka sitä voivat hankaloittaa monet asiat. Tärkeää onkin tukea erityislaster vanhempien vanhemmuuttaan ja kykyä tukea erityislapsia sitä kautta, koska koti on myös yksi lapsen kasvuympäristö. Yhteistyön sujuminen on tärkeää niin ammattilaisen, vanhempien kuin tuen tarpeisen lapsen tai nuoren kannalta. Pihlaja & Viitala (2018, 127-128,130) puhuvatkin perhelähtöisestä yhteistyöstä, jossa korostuvat perheen hyvinvoinnin huomioiminen, rohkaisu lapsen tukemiseen kotona, tiedon jakaminen, yhteinen suunnittelu ja arviointi. Perhelähtöisessä työssä esimerkiksi keskitytään perheen vahvuuksiin, kunnioitetaan perheen arvoja ja erilaisuutta, vahvistetaan ja voimaannutetaan sekä kommunikoidaan avoimesti. Lähtökohtana toimii näkemys, jossa vanhemmilla kuin myös ammattilaisilla on tärkeää tietoa lapsesta ja molemmat osapuolet työskentelevät yhteisten tavoitteiden mukaan. Lapsen tuen suunnittelussa perheen arkea ei voida olla huomioimatta, koska se toimii myös lapsen arjen ja kehityksen ensisijaisena kehityspaikkana. Yhteistyön avulla ammattilaiset saavat arvokasta tietoa lapsen elämästä kotiolosuhteissa, koska sen avulla ymmärretään lasta ja hänen toimintaansa paremmin.

7.2 Arviointi toimeksiantajalta

Oppaiden rakenteet olivat selkeät, järjestelmälliset ja helposti ymmärrettävät. Uskomme oppaista olevan paljon apua lasten ja nuorten kohdalla. Niissä on otettu huomioon lasten ja nuorten sekä tämänhetkiset, että tulevaisuuden haasteet.

Oppaista on helppo ottaa ideoita käytäntöön, ja ne toimivat hyvänä muistutuksena siitä millaisia tehtävä tai harjoituksia olisi hyvä tehdä lasten ja nuorten kanssa, joista olisi heille hyötyä. Kuvat tuovat oppaiden sisältöön paljon apua, ne auttavat lapsia ja nuoria ymmärtämään mitä tehtävässä tai harjoituksessa on tarkoitus tehdä. Yhteystietojen ja linkkien avulla on helppo etsiä lisätietoa muun muassa opiskelu mahdollisuuksista tai hakea lisätietoa paikallisesta harrastustoiminnasta. Hienoa, että nuorille suunnatussa oppaassa on huomioitu juuri Viitasaaren tarjoamia palveluja ja harrastusmahdollisuuksia.

Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö oli hyvänä lisänä lapsille suunnatussa oppaassa, koska vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö on isossa osassa lasten ja nuorten tukemista.

7.3 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta aineistoa ei saatu niin kattavasti kuin alun perin toivoimme, koska vastaaja määrä jäi pieneksi. Kuitenkin henkilöt, joilta tietoa on kerätty ovat harkittu ja valittu sen mukaan, että heillä on kokemusta erityislaster ja -nuorten kanssa työskentelystä.

Hyvät tieteelliset käytännöt kulkevat asia, joka kulkee mukana läpi opinnäytetyöprosessin. Opinnäytetyön eettisyyden periaatteita ovat, että kaikilla informanteilla ja tutkittavilla on aina oikeus tietää olevansa tutkimuksen kohteena. Opinnäytetyön tekijöiden tulee informoida tutkittavia, kertoen, mihin he ovat luvan antaessaan sitoutuneet. Opinnäytetyön aineistot tulee säilyttää asianmukaisesti ja huolella. Aineistot tulee anonymisoida ja hävittää asianmukaisesti sekä kiinnittää huomiota, siihen millaiseen sävyyn kirjoitetaan esimerkiksi toimeksiantajasta tai tutkittavista. Luotettavien tiedonhankintamenetelmien käyttö ja lähdekriittisyys kuuluvat myös hyviin tieteellisiin käytäntöihin. (Lamk 2016.)

Sarajärvi. A & Tuomi. J (2018, 115 - 116) puhuvat tutkimusetiikan kohdalla myös ihmisoi-
keuksista, jotka muodostavat ihmisiin kohdistuvat tutkimuksen eettisen perustan. Tällä tar-
koitetaan tutkittavien suojaa, johon voidaan lukea kuuluvaksi osallistujille olevan selvillä
tutkimuksen tavoitteet, menetelmät, riskit, osallistujien vapaaehtoinen suostumus sekä se,
että osallistuja tietää mistä tutkimuksessa on kyse.

Tärkeässä osassa opinnäytetyötä tehdessä ovat myös lähteiden sisältö ja luotettavuus,
jota tulee arvioida koko prosessin ajan. Lähteiden tulee olla ajantasaisia, joka varmistaa
tiedon luotettavuuden, joka tärkeää tutkimuksen laadun ja eettisyyden kannalta.

7.4 Kehittämisehdotukset

Oppaisiin on helppo lisätä uusia ideoita, joita varmasti syntyy erityislasten ja -nuorten
kanssa työskenteleville. Oppaiden sisältöä voisi kehittää lisä haastatteluiden avulla sekä
oppaan sähköisellä versiolla, johon olisi helppo lisätä materiaalia. Esimerkiksi haastattele-
malla myös erityislasten ja -nuorten vanhempia, sekä itse lapsia ja nuoria. Näin saisi hei-
dän näköisensä ja kokemansa ajatukset oppaiden tueksi ja kattavamman näkökulman ai-
heeseen.

Hyvänä kehittämisideana olisi myös luoda opas myös erityislasten ja -nuorten vanhem-
mille, kuinka he pystyisivät tukemaan erityislapsiaan jo varhaisessa vaiheessa sekä
kuinka tukea erityisnuoren itsenäistymistä nivelvaiheessa, jossa nuoren olisi tarkoitus
muuttaa pois kotoa.

LÄHTEET

- Alve-Tamminen, E. Sisällä vai syrjässä työelämästä? Kasvatustieteiden tiedekunta. Hämeenlinna [viitattu 16.12.2019]. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/76482/lisuri00078.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Anita Saaranen-Kauppinen & Anna Puusniekka. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [viitattu: 9.2.2020]. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/viittausohje.html>
- Ensi- ja turvakotien liitto. Erityislapsiperheissä vanhemmat ovat usein voimavarojensa äärrajoilla. 2018 [viitattu 11.12.2019]. Saatavissa: <https://ensijaturvakotienliitto.fi/erityislapsiperheissa-vanhemmat-ovat-usein-voimavarojensa-aarirajoilla/>
- Eettiset kysymykset opinnäytetyöprosessissa. Lahden ammattikorkeakoulu. 2016. [viitattu 24.11.2019]. Saatavissa: https://reppu.lamk.fi/pluginfile.php/1199369/mod_resource/content/1/Eettiset%20kysymykset%20opinn%C3%A4ytety%C3%B6prosessissa.pdf
- Hakkarainen, A. 2016. Matematiikan ja lukemisen vaikeuksien yhteys toisen asteen koulutuskouluun ja jatko-opintoihin tai työelämään sijoittumisessa. University of Eastern Finland. Joensuu [viitattu 16.12.2019]. Saatavissa: http://epublication.ons.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-2035-5/urn_isbn_978-952-61-2035-5.pdf
- Hatterley, C. 2018 Autismikirjo: Näin tuet teini-ikäistä. Autismi- ja Aspergerliitto Oy. Painopaikka: Kopio Niini Oy, Helsinki. 1. Painos 2017.
- Hellsten, J. 2017. Jyväskylän yliopisto. Mikä ajaa onnistumaan? [viitattu: 10.12.2019]. Saatavissa: https://www.kvps.fi/images/tiedostot/Onnistunut_nivelvaihe.pdf
- Holopainen, P, Ojala, T, Miettinen, K & Orellana, T. 2005. Siirtymät sujuviksi – ehyttä koulupolkua rakentamassa [viitattu 28.1.2020]. Saatavissa: <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/holopainen-p-ojala-t-miettinen-k-ja-orellana-t-siirtymat-sujuviksi-ehytta-koulupolkua-rakentamassa-2005.pdf>
- HUS. 2019. Autismikirjon häiriöt [viitattu 21.11.2019]. Saatavissa: https://www.hus.fi/sairaanhoido/lasten-sairaanhoido/lastenneurologia/Neurokognitiiviset_hairiot/Autismi/Sivut/default.aspx
- Hämäläinen, M & Koskiahde, J. 2016. Itsenäistymisprosessin kehittäminen lasten- ja nuorten koti Vanamossa. Jyväskylän yliopisto. Projektityö 2016 [viitattu: 19.12.2019]. Saatavissa: <https://www.eskoo.fi/media/nero-2.0/itsenaistymisprosessin-kehittaminen-lasten-ja-nuorten-koti-vanamossa.pdf>

Itkonen. S & Walta. M Inklusio ja sen vaateisiin vastaaminen nykyisen varhaiskasvatuksen kandidaatin tutkinnon sisältämien erityispedagogiikan opintojen valossa. 2018. Kasvatustieteiden tiedekunta. Oulun yliopisto [viitattu 16.12.2019]. Saatavissa: <http://jultika oulu.fi/files/nbnfioulu-201809062756.pdf>

Kallatsa. M. Kohti inklusiivisempaa esiopetusta. Lastentarhanopettajien käsityksiä esiopetuksen inklusiivisyydestä ja inklusioprosessin edistämisestä. 2010. Pro gradu - tutkielma. Opettajankoulutuslaitos. Tampereen yliopisto [viitattu 9.1.2020]. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/82172/gradu04752.pdf?sequence=1&isAllo-wed=y>

Kattilakoski, R. 2019. Oppimista tukeva oppimisympäristö [viitattu: 19.12.2019]. Saatavissa: <https://www.valteri.fi/artikkelit/oppimista-tukeva-oppimisymparisto/>

Kehitysvammaliitto. 2019. Oppiminen [viitattu 21.11.2019]. Saatavissa: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/>

Kehitysvammaisten palvelusäätiö. 2019. Aikuisuuden kynnyksellä [viitattu: 13.11.2019]. Saatavissa: <https://www.kvps.fi/kehittaminen/aikuisuuden-kynnyksella/>

Koivula. M, Rautamies. E & Vähäsantanen. K. 2018. Lastentarhanopettaja lasten autonomian tukijana varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tiedelehti [viitattu 9.12.2019]. Saatavissa: <https://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2018/06/Rautamies-Koivula-Vahasantanen-issue7-1.pdf>

Koivurinne. S. Anna mahdollisuus kokeilla. 2019 [viitattu: 9.2.2020]. Saatavissa: <https://www.kvps.fi/blogit/meidan-blogi/anna-mahdollisuus-kokeilla>

Laadullisen aineiston hankinta opinnäytetyössä. Tutkimus -ja kehittämisosaaminen. Lahden ammattikorkeakoulu [viitattu 24.11.2019]. Saatavissa: https://reppu.lamk.fi/pluginfile.php/1199355/mod_resource/content/1/laadullinen%20aineiston%20keruu%20korjattu.pdf

Lahtinen. P, Mustonen. M & Vuori. A. 2016. Sosiaali- ja terveystieteiden AMK-opinnäytetyöprosessi. Käsikirja. Lahden ammattikorkeakoulu [viitattu 5.2.2020]. Saatavissa: https://reppu.lamk.fi/pluginfile.php/1273505/mod_resource/content/2/ST%20AMK%20k%C3%A4sikirja%20toukokuu%202016.pdf

Langenoja, M. 2018. Määrällisen ja laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet ja matka suunnitelmista tutkimustuloksiin. Esimerkkitaapauksena Worlds of Journalism Studyn Suomen tutkimus. Tampereen yliopisto. Pro gradu -tutkielma [viitattu 21.11.2019]. Saatavissa:

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/102852/1518078075.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lehtinen. J.M. 2019. ” Ei tarte, ku mä osaan itteki”. Lasten kokemuksia itsenäisyydestä ja tuen tarpeesta varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Jyväskylän yliopisto [viitattu. 8.1.2020]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64475/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201906103102.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Leppänen. S. 2017. Mitä sinun pitää ihan ensin tehdä? Toiminnanohjauksen taidot päiväkodin siirtymätilanteessa. Varhaiskasvatuksen pro-gradu tutkielma. Kasvatustieteidenlaitos. Jyväskylän yliopisto [viitattu 16.12.2019]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54546/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201706182933.pdf>

Lettosilta, S. 2019. Toimintaa ja tekemistä erityislapsiryhmälle. Lauren ammattikorkeakoulu [viitattu 21.11.2019]. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/167016/Toimintaa%20ja%20tekemist%c3%a4%20erityislapsiryhm%c3%a4lle.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Lukiolaki. 2018. Finlex [viitattu: 10.12.2019]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180714>

Malama, M. 2019. Unicef. Erityislasten oikeuksien toteutuminen ei saa riippua kotikunnasta [viitattu: 19.12.2019]. Saatavissa: <https://www.unicef.fi/blogi/erityislasten-on-saatava-koulussa-riittavasti-tukea/?year=2019>

Mikola, M. 2012. Tutkimus. Oppilaiden moninaisuus perusopetuksessa haastaa pedagogiikan muuttumaan [viitattu: 19.12.2019]. Saatavissa: https://bulletin.nmi.fi/wp-content/uploads/2014/08/Bulletin-1_2012_Mikola-2.pdf

Opetushallitus. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2014 [viitattu 11.12.2019]. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Opetushallitus. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki. 2019 [viitattu 2.1.2020]. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppimisen-ja-koulunkaynnin-tuki>

Pakanen, A. 2018. Lastentarhaopettajanliitto. Pedagogiikan aika [viitattu: 19.12.2019]. Saatavissa: <https://www.vol.fi/uploads/2018/10/31eded03-pedagogiikanaikajulkaisu-6.pdf>

Partanen. K. 2010. Voimaa autismin kirjon kuntoutukseen. Autismisäätiö. WS Bookwell Oy. Juva 2010.

Perustuslaki. 1999. Finlex [viitattu: 10.12.2019]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Pihlaja. P & Viitala. R. 2018. Varhaiserityiskasvatus. PS – Kustannus. Otavan kirjapaino Oy. Keuruu 2018.

Poppeli, M-M. 2014. Näkökulma erityisyyteen [viitattu: 19.12.2019]. Saatavissa: <https://blogs.helsinki.fi/p5kohti-tutkivaa2014/2014/11/19/nakokulma-erityisyyteen/>

Posti. E. 2019. Inklusion toteuttamisen haasteet ja mahdollisuudet. Luokanopettajien käsitteitä inklusion toteuttamiseen liittyvistä tekijöistä. Pro gradu tutkielma. Luokanopettajakoulutus. Lapin yliopisto [viitattu 9.1.2020]. Saatavissa: <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63869/Posti.Essi.pdf;jsessionid=D6244DE812870F2990A29774351A3E95?sequence=2>

Rintala, H. 2018. Työn murros haastaa ammatillisen koulutuksen. Tampereen teknillinen yliopisto. Artikkelit [viitattu: 10.12.2019]. Saatavissa: <http://www.la-bour.fi/ty/tylehti/ty/ty22018pdf/ty22018RintalaNokelainen.pdf>

Saloviita, T. 2012. Inklusio eli osallistava kasvatus. Jyväskylän yliopisto [viitattu: 19.12.2019]. Saatavissa: http://users.jyu.fi/~saloviit/tutkimus/inclusion.html#MIT%C3%84_%E2%80%9DINKLUUSIO%E2%80%9D_TARCOITAA

Sarajarvi. A & Tuomi. J. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. 2018.

Saukko, P & Haukomäki, H. 2019. Musiikkiterapian vaikutus kehitysvammaisten lasten, nuorten ja aikuisten toimintakykyyn. Kirjallisuus katsaus. Sosiaali- ja terveysturvan raportteja. Kelan tutkimus [viitattu 21.11.2019]. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/306211/Raportteja18.pdf?sequence=6>

Sirén. M. 2015. Erityislapsen sosiaalinen integraatio huoltajan näkökulmasta. Pro gradu - tutkielma. Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustiede. Helsingin yliopisto [viitattu 4.2.2020]. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/159878/mari_siren_pg_20151.pdf

Sosiaalihuoltolaki. 2014 [viitattu: 19.12.2019]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp448049664>

Terveyskylä. Lastentalo. 2018. Oppimisvaikeudet [viitattu 16.12.2019]. Saatavissa: <https://www.terveyskyla.fi/lastentalo/tietoa-lasten-sairauksista/kehitykselliset-poikkeavuudet-ja-oppimisvaikeudet/oppimisvaikeudet>

Unicef. 2020. YK:n Lasten oikeuksien sopimus.23 artikla [viitattu 13.2.2020]. Saatavissa: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018 [viitattu 16.12.2019]. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Viljamaa, J. 2017. Mitä minä teen tämän teinin kanssa. Minerva Kustannus Oy. 2017. Paik-
nopaikka: Bookwell Digital Oy, Juva 2017.

LIITTEET

LIITE(1)

OPINNÄYTETYÖN MALLI- POHJA

Sisällys

JOHDANTO	2
1 ASUMISHARJOITTELU	3
2 UNELMIEN ASUNTO;	4
2.1 Mitä tulee ottaa huomioon;	4
3 KOULUTUS MAHDOLLISUUDET JA KUINKA NIIHIN HAETAAN;	5
4 PAIKALLISET YRITYKSET; MITEN NIISSÄ ASIOIDAAN JA MIKSI:	6
5 VAPAA- AIKA;	6
6 TOIMEENTULO;	7
7 KUVALLINEN PÄIVÄJÄRJESTYS	7
7.1 PÄIVÄSTRUKTUURI	8
8 NUOREN VERKOSTO	9
8.1 TUKIVERKOSTONI	10
9 ARJEN TAIDOT	11
10 TULEVAISUUDEN SUUNNITELMAT JA HAAVEET	12
11 MILLAINEN MINÄ OLEN	13
11.1 VAHVUUTENI JA TAITONI	14

JOHDANTO

Teini-ikä on jo itsessään muutoksellista aikaa, siihen kuuluu yksinäisyyttä ja epävarmuutta. Nuoret yleensä pohtivat omaa erilaisuuttaan ja ovat epävarmoja itsestään. Entä kun lisätään erityispiirre, kuten autismi tai kehitysvamma. Jo varhaislapsuudessa lapsi ymmärtää olevansa erillinen yksilö vanhemmistaan. Murrosiässä nuori käyttää kaveriporukkaansa vanhemmista irtautumiseen. Kavereista nuori saa tukea, uskoa, rohkaisua irtautumisessaan. Tunne-elämän muutokset aiheuttavat murrosikäisissä impulsiivisuutta, aikaisemmin hyvin käyttäytyvä lapsi saattaa muuttua vihaiseksi nuoreksi, mikä omalta osaltaan saattaa hämmentää vanhempia ja nuorta itseään. (Viljamaa. 2017.)

Opas on tarkoitettu Viitasaaren tuetulle asumiselle heidän erityisnuorten kanssaan tekemän työn tueksi. Oppaaseen on koottuna erilaisia teemoja, joita voidaan toteuttaa haluamassaan järjestyksessä sekä aikatauluihin sopivalla tavalla. Oppaassa on kuvia kommunikoinnin helpottamiseksi.

Suositeltavaa on, että nuorille hankittaisiin omat kansiot tai vihot, joihin voisi lisätä oppaan sisältämiä aiheita sen mukaan, kun niitä käydään läpi. Näin nuoret saisivat kukin oman itsenäistymistä tukevan kansion tuetun pitämien tuntien päätteeksi.

1 ASUMISHARJOITTELU

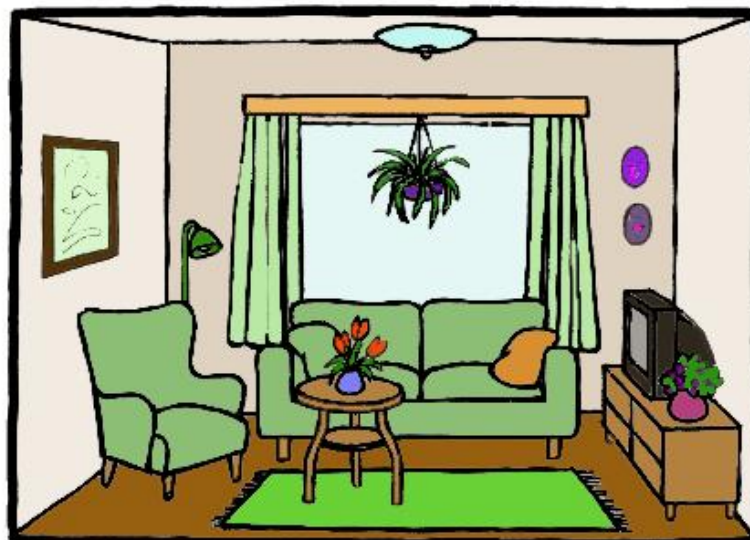
1. Asumisharjoittelu tapahtuu Wiitalinnan tiloissa sovittuna ajan kohtana.
2. Ennen asuntoon menoa käydään kaupassa yhdessä tuetun asumisen ohjaajan kanssa
3. Asuntoon mentäessä puretaan mukana olevat tavarat ja laite-
taan ne paikoilleen
4. Ruuan laittaminen yhdessä ohjaajan kanssa
5. Ruuan jälkeen pedataan sänky
6. Läksyjen tekeminen
7. Elokuvan katsomista tai muuta nuoren haluamaa tekemistä

2 UNELMIEN ASUNTO;

Millainen se on, missä se on ja mitä siellä on. Leikatkaa esimerkiksi aikakauslehdistä kuvia ja liimatkaa pahville tai paperille.

2.1 Mitä tulee ottaa huomioon;

Keskustelkaa myös siitä haluaisiko nuori asua mahdollisesti yksin vai jonkun/joidenkin kanssa. Millaisessa paikassa onko se asumisyksikössä, kerrostalossa, rivitalossa. Entä kuinka asuntoa oikein haetaan? Liittäkää lopuksi teos nuoren omaan kansioon tai vihkoon. Jos aika ei riitä näihin aiheisiin askartelun jälkeen, niin ottakaa seuraavalle kerralle aiheet.

3 KOULUTUS MAHDOLLISUUDET JA KUINKA NIIHIN HAETAAN;

Nuorten on tärkeää tietää minkälaisia opiskelu paikka mahdollisuuksia, on olemassa esimerkiksi Spesia, jonka yksi toimipiste sijaitsee Viitasaarella, Luovi, joka sijaitsee Kuopiossa vai onko olemassa vielä muita ammattikouluja joihin nuori voisi hakeutua.

Etsikää tietoa yhdessä, näin nuori tietää kuinka hakea tietoa eri koulutuksista internetin kautta ja pohtikaa muun muassa, miten opintoihin haetaan, mitä tulee ottaa huomioon ja mitä ammattialoja on olemassa. (Huoltoteknikko, laitoshuoltaja ym.) Listatkaa nuorten haluamia aloja ja koulutus paikkoja nuorten kansioihin/ vihkoihin. Hyödyllinen linkki: <https://opintopolku.fi/wp/ammattillinen-koulutus/erityista-tukea-ammattillisen-perustutkinnon-suorittamiseen/>

4 PAIKALLISET YRITYKSET; MITEN NIISSÄ ASIOIDAAN JA MIKSI:

Itsenäiseen asumiseen liittyy paljon myös erilaisissa paikoissa asioimista, näitä on hyvä harjoitella erityisnuoren kanssa jo varhaisessa vaiheessa. Vaikka nuori jäisikin asumaan vanhempiensa kanssa, on tärkeää tukea itsestä selviytymistä esimerkiksi ruokakaupassa asioimista.

Ruoka kauppa, apteekki, terveyskeskus, ynnä muut sellaiset. Tutustumiskäynnit voi jakaa useammalle päivälle, jotta kerkeätte koota yhtenäiset tiedot nuorten kanssa kansioihin/ vihkoihin.

5 VAPAA- AIKA;

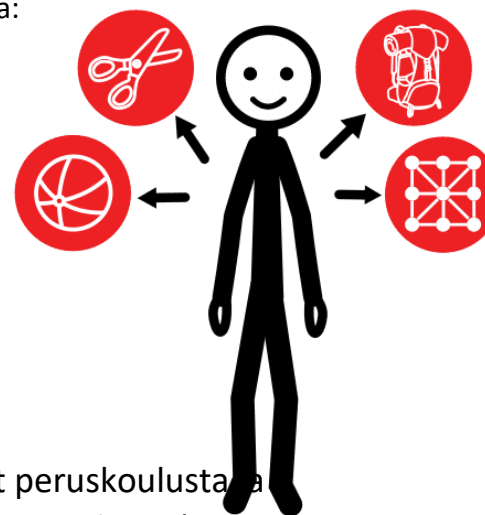
Pohtikaa nuorten kanssa sosiaalisia suhteita, kuten ystävien tapaamisia, miksi ne ovat tärkeitä.

Harrastus mahdollisuuksia, tarvitseeko mahdollisesti tukea (henkilökohtainen apu tai tukihenkilö) mistä tällaisen saa. Tehkää koonti kansioon/ vihkoon.

Viitasaaren harrastusmahdollisuudet löytyvät seuraavan linkin takaa:

<https://viitasaari.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/harrastustoimintaa/>

Vapaa- aikatoimisto: 040-1737 520 liisa.hypponen@viitasaari.fi

6 TOIMEENTULO;

Minkälaisia tukia nuorille on olemassa, kun he valmistuvat peruskoulusta ja kuinka näitä tukia haetaan sekä miten saada verkkopankkitunnukset. (asumistuki, opintotuki, vammaistuki ym.) Tehkää koonti kansioon/ vihkoon.

Hyödylliset linkit: <https://www.kela.fi/vammaistuet>, <https://www.kela.fi/opiskelijat>

7 KUVALLINEN PÄIVÄJÄRJESTYS

Tehkää nuorten kanssa päivästrukturi, miten heidän päivänsä näyttäisi, kun he asuisivat itsenäisesti ja olisivat opiskelemassa, muistakaa lisätä vapaa-ajan toimintaa mukaan. Seuraavalla sivulla pohja, johon struktuurin voi esimerkiksi koota, hyödyntäkää kuvia!

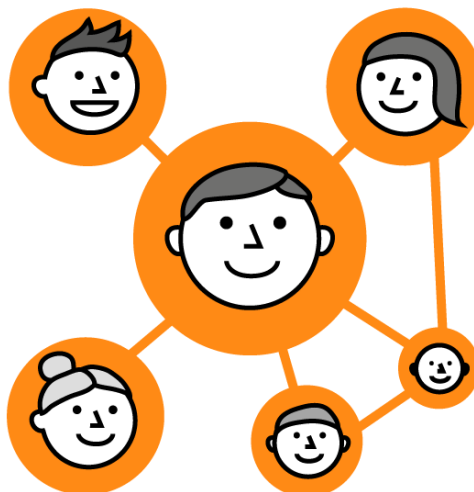
7.1 PÄIVÄSTRUKTUURI

8 NUOREN VERKOSTO

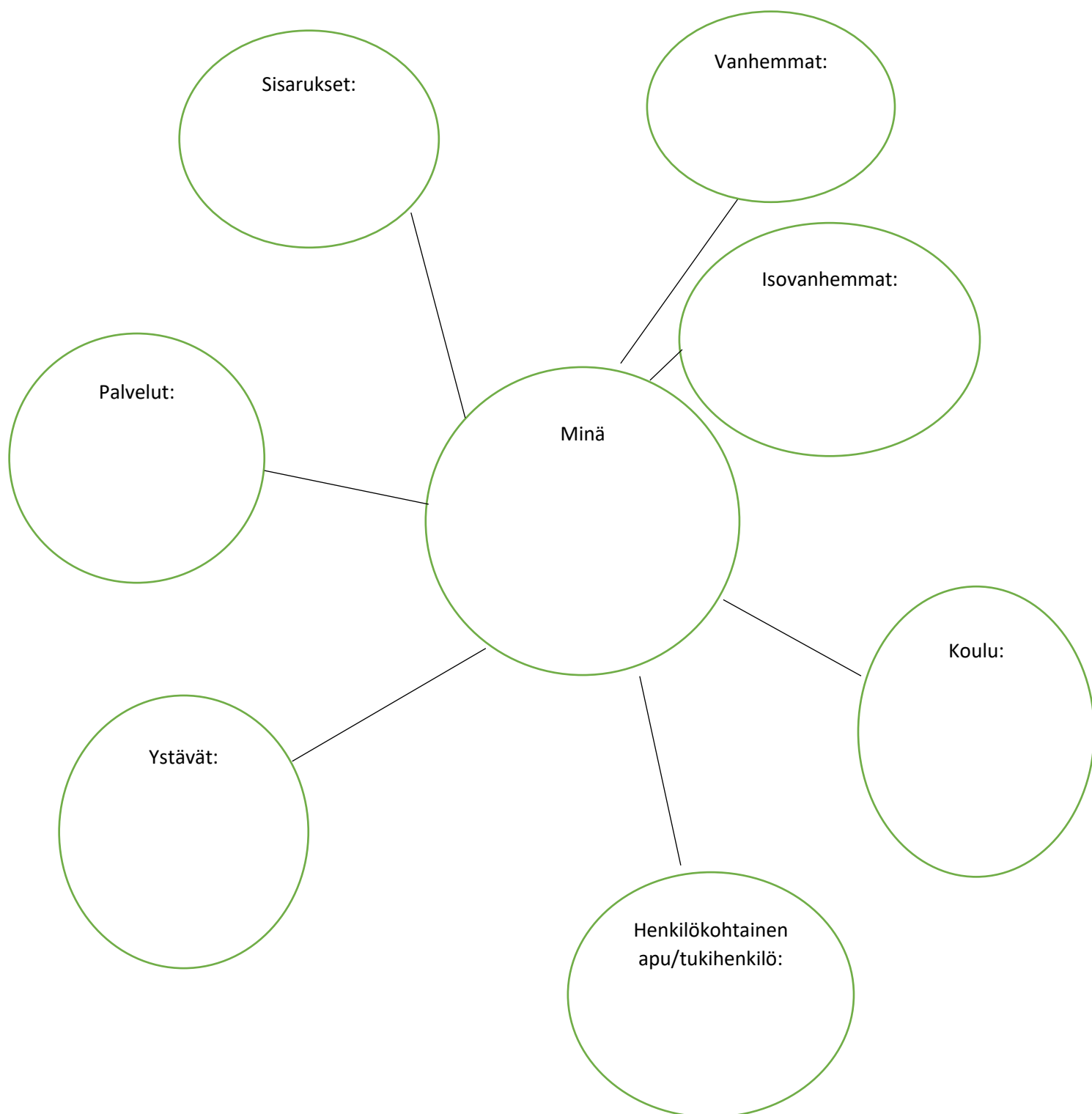
Tehkää nuorten kanssa heidän verkostoistaan esimerkiksi pohjan mukainen mindmap eli miellekartta, ympyröitä voi tehdä sitä mukaa lisää, kun nuori haluaa tai tarvitsee. Apuna voi käyttää myös kuvia, jos kirjoittaminen tuntuu haastavalta. Karttaan voi merkitä esimerkiksi seuraavia:

- vanhemmat
- sisarukset
- sukulaiset
- palvelut (esim. vammaispalvelut)
- henkilökohtainen apu
- opiskelu
- terveydenhuolto

ym.

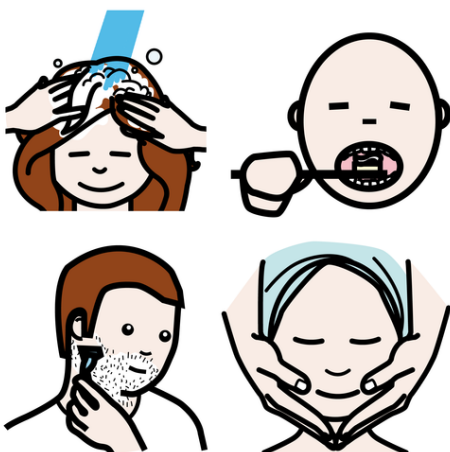
8.1 TUKIVERKOSTONI

9 ARJEN TAIDOT

Arjen taidot ovat erittäin tärkeä osata itsenäisen suoriutumisen kannalta. Minkälaisia taitoja tulee osata, kun muuttaa kotoa pois, keskustelkaa nuorten kanssa alla olevista aiheista sekä ruuan laittoa voidaan harjoitella konkreettisesti yhdellä kerralla;

- Henkilökohtainen hygienia
- Ruuan laitto
- Siivous

10 TULEVAISUUDEN SUUNNITELMAT JA HAAVEET

Pohtikaa nuorten kanssa minkälaisia tulevaisuuden suunnitelmia, heillä on esimerkiksi työllistymisen osalta tai minkälaisia haaveita heillä on, haluavatko he esimerkiksi matkustella tai hankkia lemmikin.

11 MILLAINEN MINÄ OLEN

Myös erityisnuoret tarvitsevat tukea murrosiän muutoksissa. Murrosikä alkaa yleensä erityisnuorilla aikaisemmin, kuin muilla ikätovereilla. Haasteeksi saattaa muodostua erityisnuorten kohdalla heidän vanhempansa, joidenka on vaikea päästää irti nuorestaan. *Nuori on aina ensisijaisesti nuori, ei erityistä tukea tarvitseva henkilö!*

Nuoren käsityksistään muodostuu vuorovaikutuksesta muiden ihmisten kanssa. Sen vuoksi aikuisten tehtävä on tukea ja kannustaa nuorta löytämään omat vahvuutensa ja kehitettävät kohdat. Realistiset odotukset ja harkittujen riskien ottaminen lisäävät onnistumisen mahdollisuuksia.

Vahvaa tukea tarvitsevan nuoren kohdalla on tärkeää muistaa, että itsenäistymisellä on monia tasoja. Tärkeintä on, että nuori saa kokemuksen siitä, että hän saa itse päättää omista asioistaan, hänen mielipiteellään on väliä ja hän saa kokeilla siipiään. Tärkeää onkin miettiä nuoren kanssa hänen haaveistaan ja pohtia yhdessä askelia, joiden avulla haaveet voisivat mahdollisesti toteutua. *Anna tilaa kokea, kokeilla ja epäonnistua.*

Alla valmis pohja ja kysymykset, joita voitte pohtia nuorten kanssa.

11.1 VAHVUUTENI JA TAITONI

1. Missä olen hyvä?

---

2. Vahvuuteni:

---

3. Mikä tekee minut onnelliseksi?

---

4. Mistä musiikista pidän?

---

5. Näitä asioita haluaisin oppia?

---

6. Mikä tekee minut surulliseksi?

LIITE (2)

OPAS ERITYISLASTEN KANSSA TYÖSKENTE- LEVILLE

-Autisminkirjo ja kehitysvammaiset

Sisällys

1. JOHDANTO.....	3
2. ARJEN TAIDOT.....	4
2.1 Päivästrukturi ja toiminnan ohjaus.....	4
2.2 Pukeminen ulos.....	6
2.3 Kuvallinen päivästrukturi.....	7
2.4 Päivästrukturi.....	8
3. VERTAISUHTEET JA OSALLISUUS.....	9
4. MINÄ OLEN – TUNNISTA TUNTEET.....	10
5. SOSIAALISIA RUTIINEJA.....	11
6. KAVERIN KANSSA.....	12
7. ESTEETÖN VIESTINTÄ.....	13
8. AISTIHETKET.....	14
9. VAHVUUTENI.....	15
10. MINÄ OSAAN!.....	16
11. YHTEISTYÖ VANHEMPIEN KANSSA.....	17

1. Johdanto

” Kaikilla lapsilla on oikeus turvalliseen ja täysipainoiseen lapsuuteen, kasvuun, kehitykseen ja yhdenvertaiseen osallistumiseen. Vamma ei ole este, vaan lapsi on aina oman elämänsä aktiivinen toimija – vamma saattaa olla vain oppimisen hidaste. ” (Pihlaja. P & Viitala. R 2018, 287)

Tämä opas on tarkoitettu erityislasten kanssa työskenteleville ja heidän työnsä tueksi. Oppaaseen on koottu erilaisia vinkkejä ja perusasioita, joiden tarkoituksena on tukea erityislasten päivän kulkua ja itsestä toimintaa osana varhaiskasvatusta ja esiopetusta.

Erityislasten kirjo on laaja ja lapsella voi olla monia sairauksia tai oireyhtymää. Tämä opas on laadittu opinnäytetyömme erityislasten tukeminen pohjalta, jossa olemme rajanneet lapsen 5-6 vuotiaaksi autismin tai kehitysvamman omaavaksi.

Autismikirjo on yläkäsite laaja-alaisille ja usein hyvin erilaisille oireille. Autismikirjo on sosiokommunikatiivinen häiriö eli lapsella on sosiaalisien taitoihin ja käyttäytymiseen liittyvä häiriö. Siihen voi liittyä myös epätyypillistä vuorovaikutus -ja leikkikäytöstä sekä kielellistä ja kognitiivista viivästymää.

Kehitysvamma on laaja-alainen ja voi ilmetä sosiaalisissa, kielellisissä, älyllisissä, motorisissa taidoissa. Kehitysvammaisella lapsella voi olla vaikeuksia, jotka heijastuvat lapsen oppimiseen. Haasteita voi olla muistissa, keskittymisessä ja tarkkaavaisuudessa, joka vaikuttaa lukemaan, kirjoittamaan ja laskemaan oppimiseen. Oppimiseen voi tuoda haasteita myös ajan ja tilan hahmottamisen vaikeus, joka voi näkyä ongelmina muutos- ja siirtymätilanteissa.

2. Arjen taidot

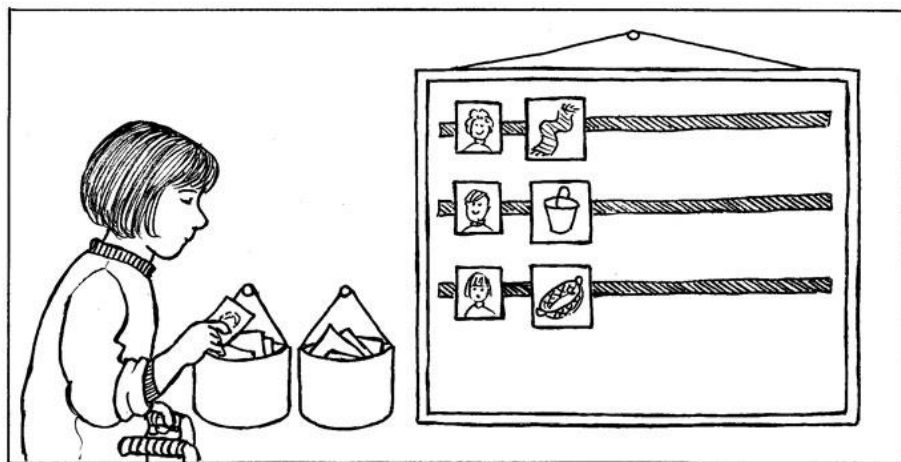
2.1 Päivästrukturi ja toiminnanohjaus

Vammaisuus saattaa tuoda lapselle haasteita, joiden myötä lapsi tarvitsee tarkkaa ja yhdenmukaista, toistuvaa struktuuria päiviinsä. Se helpottaa arjen sujuvuutta, tuo turvaa ja jatkuvuutta päivän kulkuun.

Strukturoitavia asioita voivat olla

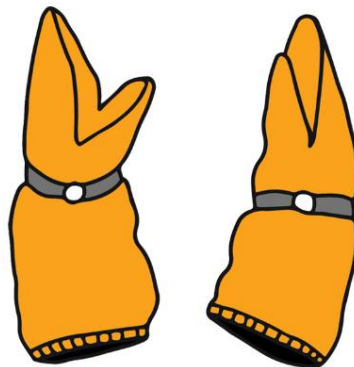
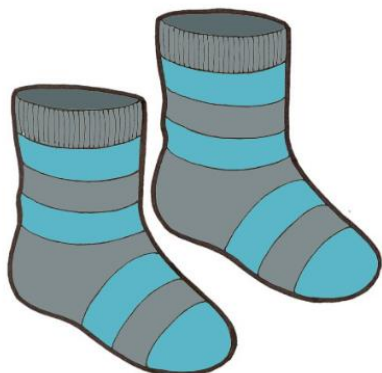
- Oppimisympäristö
- Vuorovaikutus
- Aika
- Opetuksen sisällöt
- Arjen toiminnot

Myös tuki, kannustus ja toistot ovat arkirutiinien lisäksi tärkeitä! Esimerkiksi siirtymätilanteet voivat olla hankalia ja tarvita paljon toistoa ja kärsivällisyyttä.

- Toiminnanohjauksen taidoilla on suuri merkitys ja ne tukevat myönteisen minäkuvan kehitystä sekä lapsen yksilöllistä hyvinvointia. Tärkeää on myös ympäristöltä saadut kokemukset ja palaute onnistuneesta toiminnasta. Erityisesti autismikirjoon kuuluvat piirteet ja toiminnanohjauksen taidot kulkevat käsikädessä, koska heillä on usein juuttuvaa ja joustamatonta käyttäytymistä.
- Lapsen omien valintojen tekemisen mahdollisuutta kannattaa tietoisesti tukea aina, kun mahdollista. Kuten ruokailutilanteissa ruoan itse ottaminen ja pukemistilanteissa esimerkiksi lapsi voi mahdollisuuksien mukaan valita, vaikka kumman pipon laittaa.
- Lapselle voi luoda ”pieniä palkintoja, kuten ensin opiskellaan, jonka jälkeen luvassa leikkiä, jonka lapsi on itse valinnut. Näin opiskelu on mieluaisampaa ja lapsi saa kokemuksen kuulluksi tulemisesta.

2.2 Pukeminen ulos

2.3 Kuvallinen päivästrukturi

Lapsen kanssa voi yhdessä hahmotella päivästruktuurin kuvien avulla tai taulukko muotoon, miltä päivä näyttäisi, jos hän käy esikoulua tai koulua.

Erilaiset kuvalliset lukujärjestykset, viikkokalenterit tai kuvitetut tapahtumasarjat auttavat muistamista ja kommunikointia.

Adhd-tietoa.fi sivuilta löytyy myös kalenteri, johon voi luoda symbolein oman viikko ohjelman. Voidaan käyttää yksin tai yhdessä lapsen kanssa. Kalenteri osoitteessa: https://adhd-tietoa.fi/webbschema/ung-vuxen/index-child.html?lang=fi_fi

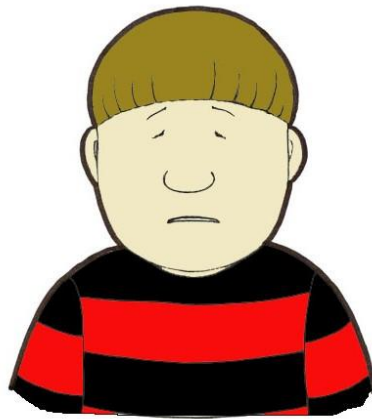
3. Vertaissuhteet ja osallisuus

- Vuorovaikutusta vaativat muodot, esimerkiksi ystävyys ja hyväksytyksi tuleminen saattavat vaatia tuen tarpeisilta lapsilta enemmän ponnisteluja, jotta heidän osallisuutensa ryhmässä toteutuu. Jokaiselle lapselle on tärkeää voida tuntea kuuluvansa ryhmään, tulla kuulluksi, olla osallinen ja hyväksytty.
- Osallisuus tukee lapsen omaa toimijuutta ja tuen tarpeisella lapsella osallisuus ei välttämättä toteudu, ellei hänelle luoda siihen edellytyksiä. Kasvattajan sitoutuminen sosiaalisten suhteiden edistämiseen lisää myös tuen tarpeisien lapsien osallisuuden kokemuksia ryhmässä.
- Vertaissuhteissa saaduilla positiivisilla kokemuksilla on myös lapsen sosiaalisten taitojen ja kokonaiskehityksen kannalta suuri merkitys, koska ne voivat aiheuttaa ongelmia pitkällä tähtäimellä ja heijastua negatiivisen vuorovaikutuksena ympäristöön, aiheuttaen turhautumista ja aggressiota.
- Esimerkiksi tunteiden tunnistaminen auttaa lasta ymmärtämään ja ottamaan paremmin huomioon vertaisiaan, joka edesauttaa myös hänen omia sosiaalisia suhteitaan ja ryhmässä toimimista.

4. Minä olen – Tunnista tunteet

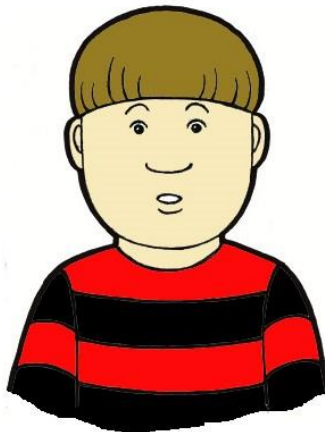
Iloinen

Surullinen

Vihainen

Ihmettelen

- Tunnekasvatusta varten ja tunteiden tunnistamisen opetteluun, jonka avulla voidaan yhdessä miettiä miltä erilaiset tunteet näyttävät ja kokeilla eri tunteita lisäksi peilin edessä. Tunnekasvot voi tulostaa osoitteesta: <https://positiivinenkasvatus.fi/materiaalipankki/tunnekasvot/>

5. Sosiaalisia rutiineja

- Tervehdykset, kiittäminen ja hyvästely auttavat sosiaalisissa tilanteissa kassakäymistä. Niitä voi ilmaista sekä sanallisesti, kuvallisesti, elein ja viittomin. Näiden oppiminen saattaa viedä tuen tarpeiselta lapselta aikaa ja vaatia toistoa, mutta auttaa lapsen sosiaalisia tilanteita ja edistää vuorovaikutustaitoja.

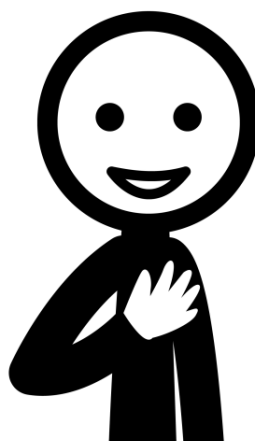
Hyvästellä

Tervehtiä

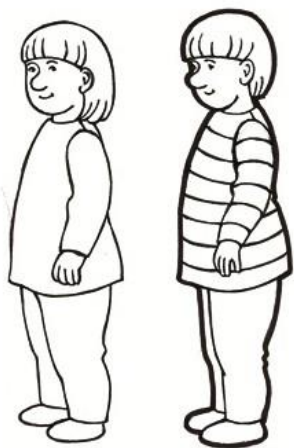

Kiitos

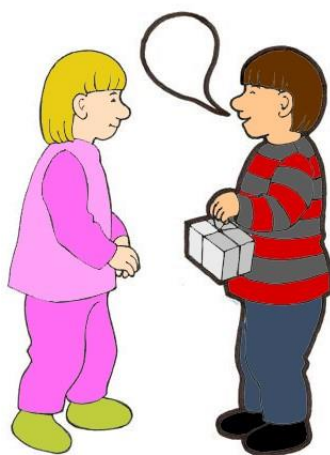

6. Kaverin kanssa

Vertaissuhteet ovat tärkeitä myös erityislapsille, niissä onnistuminen edesauttaa tasapainoista kehitystä ja hyvinvointia. Ympäristön sitoutumisella ja avulla on iso merkitys erityislasten vertaissuhteiden tukemiselle.

Odotan vuoroa

Kiitän kaveria

Olen ystävällinen

En kiusaa kaveria
verilta

En töni ketään

En vie leluja ka-

- Kaveritaito harjoituksia ja tietoa: <https://www.innokyla.fi/documents/369207/5cea3095-02ff-43fd-bb3b-c6d74c2d5019>
- Ryhmässä voi yhdessä miettiä kuvien avulla ja laittaa esille ryhmän yhteiset pelisäännöt, johon kaikki sitoutuvat. Niihin on helppo palata, kun ne ovat esillä ja kaikkien nähtävillä

7. Esteetön viestintä

Vuorovaikutuksessa voidaan käyttää apuna esteetöntä viestintää, joka auttaa tukemaan lapsen vuorovaikutusta, kielenkehitystä ja helpottaa viestintää. Esteettömän viestinnän toteutuminen edistää lapsen osallisuutta ja yhteisöön kuulumista.

Esteettömän viestinnän keinoja ovat muun muassa:

- Kuvatuki
- Pikapiirtäminen
- Viittomat ja tukiviittomat
- Erilaiset esineet ja valokuvat
- Puhelaitteet

Esteetön viestintä tukee ja strukturoi lapsen arkea, auttaa kielen oppimisessa ja auttaa lasta esimerkiksi kommunikoimaan ja pyytämään kuvien avulla. Kommunikaatio taitojen opettelu edesauttaa lapsen sisäisen kielen kehitystä ja symbolien ymmärtämistä. Kommunikaatio menetelmien valinnassa voidaan tehdä yhteistyötä puheterapeutin ja foniatriin kanssa.

Kommunikaatiossa tarvitaan vuorovaikutusta ja harjoitusta säännöllisesti!

Myös aivoliiton sivuilla on hyödyllisiä sovelluksia puheen ja kommunikaation tueksi: <https://www.aivoliitto.fi/kommunikaatiokeskus/kehityksellinenkielihairio/ohjaus-ja-neuvonta/materiaalipankki/sovellukset/>

Hyödyllisiä ja ilmaisia kuvia voit tulostaa osoitteesta: <https://papu-net.net/>

<http://hyvinvoivaperhe.fi/category/muuta-metkaa/kuvitettu-arki/#>

8. Aistihetket

Autismin yleisiin piirteisiin liittyvät myös aistiherkkydet.

Erityisyydet aisteissa tulee huomioida lasten arjessa sopivina ja monipuolisina aistivirikkeinä.

Aistivirikkeet voivat olla välineistöä, kuten:

- Paino -ja pallopeitot
- Keinut
- Tuoksut -ja maut
- Erilaiset kuulo -ja näkövirikkeet

Tai toiminnallisia, kuten:

- Liikkuminen
- Hieronta
- Syvätuntoaistimukset
- Rentoutus (ja ylimääräisten virikkeiden karsiminen)

Oppimisympäristöissä aistiherkkyksien huomioiminen on tärkeää lapsen kannalta. Tilanratkaisuissa voi ottaa huomioon äänieristeet, valojen himmentämisen, apuvälineinä voidaan käyttää korvatulppia ja tummennettuja laseja, jotka vähentävät ympäristöstä tulevia ärsykeitä.

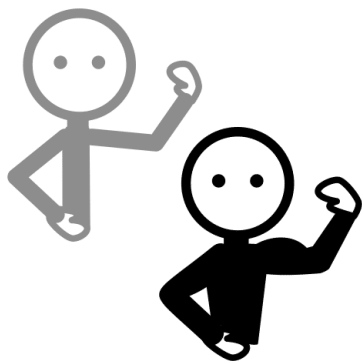

9. Vahvuuteni

Tärkeää on, että aikuinen huomaa lapsen vahvuudet ja taidot sekä arvostaa niitä, jotta lapsi voi itsekkin tulla niistä tietoiseksi. Vahvuuksien löytäminen ja tukeminen auttaa lapsen positiivisen minä kuvan kehitystä ja auttaa kehittämään olemassa olevien taitojen päälle uusia taitoja sekä osaamista.

Lapsen vahvuuksista ja mielenkiinnon kohteista voi keskustella yhdessä huoltajien ja lapsen itsensä kanssa.

- Aivan jokaisella lapsella on vahvuuksia, joiden avulla uusien asioiden ja taitojen oppiminen helpottuu
- Puutteet, ongelmat ja häiriöt muutetaan taidoiksi ja vahvuuksiksi
→Muokataan aikuisten asenteita ja ympäristöä!

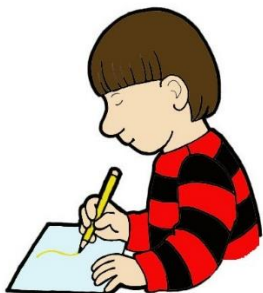
Lisää vahvuus harjoituksia neuvokasperhe, sivulla:

<https://neuvokasperhe.fi/materiaalit/min%C3%A4-osaan-teht%C3%A4v%C3%A4sivuja-lapsille>

- Jokainen haluaa osata ja tehdä itsenäisesti, tukea tarvitseva tarvitsee siihen monesti enemmän apua, joten kasvattajan tietoinen tukeminen on tärkeää.
- Mahtitassut: Voitte myös piirtää lapsen kädet mallista ja värittää ne ja miettiä omiin mahtitassuihin vahvuudet joka sormelle.
- Tuen tarpeita ja muotoja suunniteltaessa lapsen vahvuudet ja mielenkiinnon kohteet on tärkeää ottaa huomioon!

10. Minä osaan!

Lapsen kanssa voi yhdessä miettiä juuri hänen vahvuuksiaan ja missä hän on hyvä, vaikka näiden kuvien avulla.

piirtää

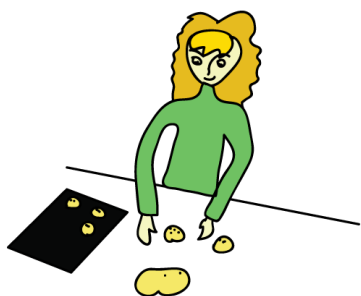
Tanssia

Laulaa

Leikkiä

Leipoa

Kuunnella

Hoitaa

10. Yhteistyö vanhempien kanssa

Sujuva yhteistyö vanhempien kanssa auttaa myös tuen tarpeista lasta. Tärkeää on tiedon kulku kodin ja varhaiskasvatuksen välillä, koska vain siten saadaan kokonaisvaltainen kuva lapsen arjesta.

Vanhempien kanssa voi käsitellä lapsen erityisyyden herättämiä tunteita, lisätä tietoutta ja auttaa heitä hyväksymään lapsen erityisyyden yhtenä lapsen ominaisuutena.

Keinoja yhteistyölle voivat olla:

- Perheen arvojen kunnioittaminen ja perheen vahvuuksien näkeminen
- Vanhemman rohkaisu lapsen tukemiseen
- Avoin keskustelu ja konkreettiset esimerkit arjessa
- Ymmärtäminen
- Tiedon hankinta aiheesta
- Molemminpuolinen kunnioitus ja yhteiset tavoitteet yhteistyölle

LIITE (3)

ERITYISLASTEN KANSSA TYÖSKENTELY KYSELY

Nimi:
Ikä:
Sukupuoli:

Ympyröi jokaisen kysymyksen oikealta puolelta numero, joka vastaa parhaiten mielipidettäsi asiasta.
Käytä taulukon ylärivillä olevaa asteikkoa.

Kysymys	Tärkeys				
	Ei lain- kaan	Ei kovin	Ei mieli- pi- dettä	Melko	Erittäin
1. Autistinen lapsi haastava	1	2	3	4	5
2. Kehitysvammainen lapsi haastava	1	2	3	4	5
3. Kommunikoinnin apuvälineiden tärkeys	1	2	3	4	5
4. Lapsen autonomian tärkeys työssänne	1	2	3	4	5
5. Lasten tavoitteiden saavutettavuus	1	2	3	4	5
6. Lapsen osallisuus on tärkeää työssänne	1	2	3	4	5
7. Yhteistyö vanhempien kanssa sujuu	1	2	3	4	5
8. Lapsen kuulluksi tulemisen tärkeys työs- sänne	1	2	3	4	5
9. Vahvuuskeskeinen lähestymistapa osa työ tapaanne	1	2	3	4	5
10. Onko pienryhmä työnne tukena	1	2	3	4	5

TARKENNETTAVA, VASTATKAA KYSYMYKSIIN MAHDOLLISIMMAN LYHYESTI:

Millaisia haasteita erityislasten kanssa koet työssäsi:

Mitä kommunikoinnin apuvälineitä käytätte:

Miten lapsen autonomia ilmenee työssänne:

Millaisia haasteita yhteistyöstä vanhempien kanssa, miten tätä voisi sujuvoittaa:

LIITE (4)

Haastattelu kysymykset:

Haastattelut tapahtuvat kahdella eri paikkakunnalla, Viitasaarella ja Lahdessa. Kysymykset on toteutettu yhteistyössä niin, että ne sopivat sekä pienten lasten kanssa työskenteleville, että peruskoulun päättävien kanssa työskenteleville ammattilaisille. Haastattelu kysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisia haasteita olette kohdanneet työskennellessänne autismikirjon lapsen/ nuoren kanssa?
2. Millaisia haasteita olette kohdanneet työskennellessänne kehitysvammaisen lapsen/ nuoren kanssa?
3. Mitä kommunikoinnin apuvälineitä käytätte?
4. Miten tuette konkreettisesti lapsen/ nuoren autonomiaa?
5. Puhuvatko nuoret tavoitteistaan?
6. Miten edistätte lapsen/ nuoren osallisuutta, jolla on tuen tarve?
7. Millaista yhteistyötä teette huoltajien kanssa?
8. Kuinka edistätte lasten/ nuorten taitoja tulla kuulluiksi?
9. Käytättekö vahvuuskeskeistä lähestymistä?
10. Kuuluuko pienryhmä toiminta osaksi arkea ja millaisia kokemuksia siitä on saatu?